

Tanulmányok

MÁLYUSZ ELEMÉR

A négy Tallóci fivér

A cím akár Jókai valamelyik novellája élén is helyet foglalhatna. Bizonyára oda is kerül, ha a történeti kutatás előzőleg feltárja a Tallóci család múltját, hogy azután sorsában a 19. századi magyar közgondolkodást oly élénken foglalkoztató asszimiláció egyik példáját lássa megelevenedni. Sajátságos módon éppen az asszimiláció kérdése lehetett az oka, hogy egyetlen magyar történetíró sem hajolt le az úton heverő érdekes témáért. A középkori családnevet ugyanis 1875 óta egy történész viselte, akit eredetileg Strommer Lajosnak hívtak. Őt tehetsége, csillapíthatatlan érvényesülési vágya sarkallta, hogy nevének megváltoztatásával is jelezze, nemcsak ízig-vérig magyarnak érzi magát, hanem igényli, hogy oly nimbusz vegye körül, amelyre az idő tájt csak a „történeti” családok tagjai számíthattak. Eredetileg beérte volna köznemesi család nevének felvételével. Tetszett neki a Thaly név, amelyet a kuruckor történetírója nemcsak a szakkörök, hanem a szélesebb olvasórétegek előtt is ismeretessé tett. Engedélyt kért tehát Thaly Kálmántól, amikor – 1875-ben – mellette mint a Magyar Történelmi Társulat titkárságáé sürgölődött,¹ hogy ugyanígy nevezhesse magát. A megkérdezett egyáltalán nem volt elragadtatva a szándéktól, és nem is rejtette el viszolygását. Strommer nem jött zavarba. Az őt haláláig jellemző humorérzékkel értesítette példaképül választott mentorát: Kedves Bátyám, mégsem a Te nevedet választottam, hanem ezt megtoldottam egy lóhosszal és Thallóczy lettem.²

Ami a legsajátságosabb, minden hivatalos formaság nélkül. Bár a névváltoztatásokhoz belügyminiszteri engedély kellett, nincs nyoma, hogy esetünkben a törvényes szabályoknak megfelelően mentek volna a dolgok.³ Eleinte bizonyára írói szokással magyarázták kortársai az önkényes névcserét, amelyhez hasonlóra sok példát lehetett látni a színház világában.⁴ Szokatlan, hogy Strommer Thallóczy lett, nemcsak a hétköz-

¹ Lukinich I.: A Magyar Történelmi Társulat története. 1867–1917. Bp., 1918. 41. sk. l.

² Lukinich Imre egyetemi tanár szóbeli közlése az 1940-es évek elejéről.

³ Nem szerepel a hivatalosnak tekinthető „Századunk névváltoztatásai” c. kiadványban (Bp., 1895) sem. A névcseré időpontja nap szerint nem, csak megközelítően állapítható meg. A Századok 1875. júniusi számában (407–409.) már Thallóczy név alatt találunk ismertetést tőle, a júliusiban (477–497.) viszont még mint Strommer méltatja Dangeau marquis Journal-ját, kiszedegetve a 19. kötetes kiadványnak a Thököly- és Rákóczi-korról szóló adatait, egyidejűleg a Figyelő május 16-i számában (231–236.) Strommer néven közli, mutatványul egy nagyobb műből, Fráter György és Richelieu összehasonlító jellemzését, hogy két hónap múlva, júl. 25-én új és zárójelbe tett régi nevén írjon bírálatot (359–360.).

⁴ Kalmár Béla színész és író a Zombory Gyula nevet előbb önkényesen, majd miniszteri engedéllyel használta. (Szinyei J.: Magyar írók élete és munkái. XIV. k. Bp., 1914. 1899, sk. hasáb.)

napi életben, hanem a közpályán is, de hogy így történt, az mindenképpen illett egyéniségéhez. Bécsben működött, a császári udvar közelében, nagy tekintélyben és köztisztelést élvezve, amint a hivatali ranglétrán egyre magasabbra emelkedett. Budapesten történetírói és tudományszervezői tekintélye előtt kortársai kivétel nélkül meghajoltak, és hódolatukban gondolatát kitalálni igyekeztek. Mivel Thallóczy kutatásaiban főleg a délszláv népek és Magyarország kapcsolatainak tisztázásával foglalkozott, s mert a problémakör családtörténeti vonatkozásai iránt élénk érdeklődést tanúsított, aminek jeléül ily jellegű tanulmányait tekintélyes méretű kötetben összegyűjtve 1909-ben kiadta,⁵ feltételezték, amit valljuk be, joggal tehetek, hogy szándékában van a Tallóci család történetének megírása. S minél tovább húzódott a terv megvalósulása, annál inkább erősödött a tartózkodás, hogy valaki a Tallóciakról szóló esetlegesen kezébe került oklevelet megismertessen, vagy a család valamelyik tagjának életrajzát megírja.

Bár Thallóczy halálával (1916) eltűnt a feszélyező gát, nem került sor arra, hogy a család sorsát bárki vizsgálat alá vegye. A problémák, amelyek felmerülésére a Tallóci család történetével foglalkozás kecsegtethetett, többé nem voltak oly vonzók, hogy bárkit kutatásra biztathattak volna. Az ösztönszerű tartózkodást tudatos elutasítással erősítette a magyar marxista történettudománynak az az elve, hogy munkatársainak erejüket elsősorban a mai Magyarország határain belül lezajló folyamatok felmérésére tanácsos fordítaniuk. Ha most ezzel az általánosnak mondható felfogással szembehelezkedünk, annak mégsem az az egyedüli oka, hogy vannak történelmünknek olyan mozzanatai, amelyek a kutatók figyelmét fontosságuk ellenére nem vonták magukra, ellenben a Tallóci család sorsának fonalát felgöngyölítve, annyira szembetűnőek lesznek, hogy további kutatásra ösztönözhetnek, hanem legfőképpen azon közöny leküzdésének vágya, amellyel tudósok és laikus olvasók Belgrád 1440-i ostromát alig-alig méltatva figyelemre, átsiklanak a török–magyar élethalál- küzdelem legfelemelőbb mozzanatán. Ily felfogást vallva a történeti tudat alakításának szükségességéről, merjük vállalni, hogy a kutatás évszázados mulasztását jóvátenni próbáljuk.

I.

A Tallóciak ezt a magyarországi nevüket 1431 óta viselték. Korábban Ragusaiaknak hívták őket. Ragusa azonban nem származási helyük, ez Curzola – a mai Korčula – szigete volt. A sziget csak rövid ideig került Ragusával kapcsolatba, közvetlenül megelőzőleg Hervoia spalatói herceg uralma alatt állt, s két másik szigettel, Lesinával (Hvar) és Brazzával (Brač) együtt Ragusa – Zsigmond felhatalmazására – 1413 nyarán vonta igazgatása alá. Nem zálogosításról volt szó, mert a király csak a szigetek feletti kormányzást engedte át, cserébe a 2000 dukátért, amelynek egyszeri lefizetésére azoknak az előnyöknek az ecsetelésével sikerült a várost rávennie, amelyek abból származnak, hogy nem valamelyik boszniai főúrral kerül szomszédságba. Ragusa egy-egy vikáriust küldött a szigetekre, egyébként ezek régi szervezete, amely nemzeti és városi elemekből tevődött össze, érintetlenül maradt. Szemben a másik két szigettel, amelyekben a ragusai irányítás akadálytalanul érvényesült, Curzola örökösen elégedetlenkedett.⁶ Lakói féltékenyen őriz-

⁵ Bosnyák és szerb élet- és nemzedékrajzi tanulmányok. Bp., Franklin Társulat.

⁶ *Gelcich J.*: Ragusa és Magyarország összeköttetésekének oklevéltára. Bp., 1887. 252. sk., 262., 266., 281.

ték különállásukat, s Ragusa gyámkodását nem voltak hajlandók elviselni. Követei 1416 december közepén Aachenben keresték fel Zsigmondot, és a város bevádolásával sikerült elérniük, hogy 1417 márciusában a király a szigetek ellenőrzését egy magyar főúrra, Kusalyi Jakcs Lászlóra bízta.⁷

A nem egészen négy évig tartó kapcsolat, amelyet a bizalmatlanság, nem pedig az együttműködés jellemezett, rövidebb volt, semhogy a curzoliaiak annak a városnak érezhették volna Ragusát, ahová hagyományszerűen viszi a szülőföldjüket szűknek érző fiatalokat érvényesülési vágyuk. 1418 tavaszán a ragusaiak azzal a megbízatással küldték követeiket Zsigmondhoz, hogy állapodjanak meg vele a három sziget felől,⁸ a tárgyalások azonban, ha ugyan sor került rájuk, nem vezettek eredményre. A dalmáciai magyar uralom napjai akkor már meg voltak számlálva. Zsigmond ugyanis azzal, hogy haderejének java részét és diplomáciai tevékenységét egyaránt Velencének a német birodalommal érintkező határvidékén, a terra fermán való meggyengítésére fordította, lehetővé tette a szigetállam számára, hogy sorra hódoltassa a dalmáciai városokat. Curzola lakói 1420. ápr. 24-én esküdtek hűségét Velencének,⁹ ugyanezen év szept. 12-én pedig Mocenigo Tamás doge kívánságait tekintetbe véve, oly megszorítással, hogy comesüket a velencei nemesek közül kell választaniuk, pereiket pedig, mint végső fórumhoz, Velencébe kell fellebbezniük, lényegében meghagyta őket régi jogszokásaik birtokában.¹⁰ A függetlenségét megőrző Ragusa és a hozzá mindössze négy évig tartó Curzola közt ezzel minden jogi kapcsolat megszakadt, s a szigetről beköltözés, ha nem is hangzott el tilalom, oly körülményessé válhatott, hogy gyakorlatilag nehezen kerülhetett rá sor.¹¹

Minden jel szerint 1413 táján lett Ragusa lakója a Curzolából való Matkó, akinek családjá felől egyetlen adat tájékoztat. Egy pápai engedély, amely Tallóci Péter és János – Máté testvérei – atyját, kérvényüket 1435. dec. 13-án elintézte, Lukácsnak nevezi.¹² Apa és fia közti kapcsolatot a magyarországi latinság az előbbi nevének genitivusba tételével és a filius szó beiktatásával fejezte ki (Johannes filius Luce), ami a pápai kancelláriában a filius szó elhagyásával tovább egyszerűsödött, Dalmáciában azonban szokás volt a származást de praepositionis alakban fejezni ki. (Johannes de Luca). Jireček Constantin a megjelö-

⁷Ua. 264., 273., 276., 281. sk. 1.

⁸Ua. 286.

⁹Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Pars I. Statuta et leges. Vol. I. Statuta et leges Civitatis et Insulae Curzulae. (1214–1558.) Opera J. J. Hanel. Zagrabiae, 1877. 138.

¹⁰Ua. 140. – Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. Vol. XVII. Listine o odnošajih izmedju južnoga slavenstva i mletačke republike. Skupio S. Ljubić. Knj. VIII. Zagrabiae, 1886. 46. 1. – I libri commemoriali della republica di Venezia. Regesti. Tomo IV. (Monumenti storici pubblicati della r. deputazione di storia patria. Seria I. Documenti. Vol. VIII.) Venezia, 1896. 27. 1.

¹¹A 31. jegyzetben közölt 1431-i szöveg szerint Tallóci Matkó nem töltött tíz évet Ragusában, s 15 év óta szolgálja a despotát, illetőleg Zsigmondot. A másfél évtizedre utalás elfogadhatónak látszik, mivel egyrészt Tallóci akkor már ismert ember volt, s így számon tarthatták életkörülményeit, másrészt C. Jireček (Geschichte der Serben. [Allgemeine Staatengeschichte. Erste Abteilung: Geschichte der europäischen Staaten. 38. Werk.] Zweiter Band. Erste Hälfte. Gotha, 1918. 166.) 1417-től kezdve – tehát a város elhagyása óta – talált a ragusai levéltárban Mathio de Luca Corzulano-t, illetőleg Matheo de Corzula-t említő adatokat. Az évtizedes ragusai tartózkodás tagadásával összeegyeztethető a beköltözésnek 1413-ra tétele.

¹²Lukacsics P.: XV. századi pápák oklevelei. II. k. IV. Jenő pápa és V. Miklós pápa. (Olaszországi Magyar Oklevéltár. Közbeocsátja a Római Magyar Történeti Intézet. II.) Bp., 1938. 396., 397. sz.

lés alapján arra következtetett, hogy Matkó – testvéreivel együtt – a de Luca patrícius családból származott.¹³ Kiváló tudósunknak ezt a következtetését nem fogadhatjuk el. Ha ugyanis a de Luca megjelölést öröklődő családnévnek vesszük, fel kellene tételeznünk, hogy az 1417-ben szereplő Giacomo de Luca¹⁴ és a Tallóciak ugyanabból a családból származnak. Ennek a feltevésnek azonban nincs valószínűsége, mert egyrészt a Tallóciaknak nem volt Giacomo nevű testvérük, másrészt ez is, meg apja is, név szerint Luca (Luxa) Oblisich¹⁵ Ragusa érdekei ellen dolgoztak, amennyiben Oblisich Lukács 1416-ban Nelipić Jánoshoz, a Zsigmond-kor nagybirtokos főúrához ment, hogy Curzolát felajánlja neki, Giacomónak pedig, gonosz és ártalmas embernek nevezve őt, Ragusa elrendelte elfogatását. Valószínűtlen, hogy ők Ragusába költözésre gondoltak, vagy ott megtelepedtek volna.¹⁶ A Tallóciak esetében a de Luca név olyan apára utal, aki nem dicsekedhet számon tartott őstől származó családi névvel. Abban azonban igazat kell adnunk Jirečeknek, hogy a négy testvér apja Curzola sziget patríciusai közé tartozott. Nincs ugyan erre bizonyítékunk, de – a körülmények egybevetésével – valószínűnek látszik, hogy a család sem Ragusában, sem Magyarországon nem vihette volna olyan sokra, ha mindjárt az első lépésnél származási és vagyoni előnyök nem könnyítik meg az indulást.

A 15. század második évtizedében három curzolai patrícius családról tudunk, amelynek volt Lukács nevű tagja. Az egyik, ser Lucas Simonis 1415-ben másodmagával, a nyilván olasz ser Raphael Angelivel bíró volt Curzolában,¹⁷ a másik kettővel abban az 1420. névsorban találkozunk, amely a Velencének behódolt és hűséget eskü alatt ígérő curzolai előkelőket tünteti fel. A sziget lakói közül a rectoron és a három bírón kívül 43 nobilis jelentette Velence számára azt a vezető társadalmi réteget, amelynek állásfoglalásával biztosítottnak érezhette Curzola feletti uralmának zavartalan gyakorlását. Matkó koránál fogva nem kereshető a fogadalmat tévők között, ily nevet nem is találunk a jegyzékben, de feltehetjük, hogy apját számon tartották és megeskették. Két Lukács volt a nobilisok között: Ser Lucas Stephani ~ Ser Luca Stephani, és Ser Stipchus Marinich, Ser Lucas eius filius ~ Ser Steph. Marincich et Lucas eius filius.¹⁸ Az egybevetésből azonnal szemünkbe ötlük, hogy az első Lukács neve latinos, a másiké szláv, s míg ennek viselője olasz etnikumúnak látszik, az utóbbié nyilván délszláv, mivel akinek apja Marinich (Marincich) István, az nem lehetett olasz. Könnyű eldöntenünk, melyik Lukácsban nem kereshető Matkó apja. Marinich István fiában semmi esetre. Ilyen feltevést a szereplők

¹³ I. m. 165. sk. l.

¹⁴ *Gelcich* i. m. 272.

¹⁵ Uo. 263.

¹⁶ A számtalan példa közül annak illusztrálására, hogy a *de* praepositio személynév elé helyezve az apára utal, hivatkozhatunk arra, hogy az 1420-ban Velence által Trau élére helyezett comest emlékeink felváltva Simon Detrico-nak és Simon de Detrico-nak mondják. (*Lucio, Giovanni: Memorie istoriche di Tragurio ora detto Trau. Venetia, 1674. 428., 443. sk. l.*) A szélesebb rokonság megjelölésére a *de* praepositio után a személynevet többes számba volt szokás tenni, mint a magyar vonatkozású oklevelek de Georgiis, de Matefaris, de Nassis stb. nevei mutatják. (Zsigmondkori Oklevéltár. Összeállította: Mályusz E. I–II. k. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II. Forráskiadványok. 1, 3. 4.) Bp., 1951–1958. Index. – A továbbiakban: Zs. O.) Nem lehet véletlen, hogy az ily típusú, hosszabb történeti műltra valló neveket Zarában élő családok viselték.

¹⁷ *Gelcich* i. m. 256.

¹⁸ A névjegyzék két változatban maradt korunkra. A másodikként közölt névváltozatok *G. Lucio* id. munkájában (423.), az elsők a zágrábi délszláv akadémia jogtörténeti forráskiadványában (*Hanel* i. m. 138.). Kétségtelenül az utóbbi névalakjai a hitelesebbek.

életkora sem enged meg. Ha Marinich István fiát is úgy említik meg, mint aki apjával együtt esküt tett, ez a Lukács nem lehetett annyira idős, hogy oly önállóan tevékenykedő fiai lettek volna, mint Matkó és fiverei. Ezek szerint két patrícus, Simon fia Lukács vagy István fia Lukács lehetett a Tallóciak apja. Abban, hogy a kettő közül melyiket válasszuk, az etnikai hovatartozás tisztázása sincs segítségünkre. Ha az 1415-i bíró, mint egy olasz származásúnak a társa, délszlávnak látszik, ugyanez elmondható a másikról is, ha azonos azzal a Luxa Stepetchcsel, akinek nevével a curzolari tanács 1417. jegyzékében találkozunk.¹⁹ A Stephani névalaknak Stepetch változata szintén a szláv származás mellett szól.

A további találgatásokat mellőzve, az látszik bizonyosnak, hogy a névsorok szerint a curzolari nobilisokat 1420-ban még nem öröklődő családi névvel különböztették meg, hanem apjuk nevét illesztették a keresztnévük mellé, s mert a nevek jellege élesen elváltak, olasz és számra nagyobb délszláv csoportot különböztethetünk meg. Ha Petrus Dobros-lauichot, Nicola Ostrichot, vagy Ostoia Marinichot szláv anyanyelvi-műveltségüknek kell tartanunk, ugyanúgy Rafael vagy Gabriel Angelit, Franciscus Juniiit olasznak vélhetjük. A Tallóciak esetében a szláv származás, családi környezet mellett szól, hogy a testvérek közül a három idősebbet, Mátét, Ferencet, Pétert nemcsak latin nevükkel szerepeltetik írásos emlékeink, hanem a Matko, Franko, Petar ~ Petko névvel is illetik őket. A ragusai városi kiadványok a hivatalos Mateus mellett meglepő gyakran használják a Petar névalakot,²⁰ a harmadik testvér nevét pedig ugyanazok csak Franchus, Francho alakban őrizték meg.²¹ Mátét mint kevei ispánt, majd mint bánt saját kancelláriája Mathkónak nevezte,²² Mathkónak címezte azonban a királyi kancellária,²³ sőt a királyi privilégiumok méltóságnévsorában is találkozunk ugyanezzel a névalakkal²⁴ s hogy a megjelölés általános, arról Thuróczy János 1488-ban megjelent magyar krónikája tesz bizonyosságot, midőn a Zsigmondtól magas polcra emelt külföldi származásúak közt Ozorai Pipo mellett Mathko bánt említi fel Frankó, Petkó és Zowanus nevű testvéreivel.²⁵ A legfiatalabb testvérnek Jován neve, ha ugyan nem az olasz Giovannira gondolt Thuróczy, ugyanazt erősíti meg, amit a másik három is jelez: a legszűkebb családi környezetben a testvérek nevének szláv változatai éltek.

Mindezek alapján Tallóci Matkó családját szláv anyanyelvűnek kell mondanunk, azonban azzal a megjegyzéssel, hogy tagjai olaszul is beszéltek.²⁶ A kétnyelvűség nem

¹⁹ *Gelcich* i. m. 274. sk. 1.

²⁰ Ua. 432. (1441), 460. (1445), 488. sk. 1. (1452).

²¹ Ua. 420. sk. 1. (1438), 462. (1445), 467. (1448).

²² Nos Mathko de Talloucz comes Kouiensis, 1434. (J. B. Tkalčić: *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Zagrabiae, 1894.* 89., 92.), Mathko de Tallowcz regni Sclaunoie banus, 1435, 1436. (ua. 118. sk. 1., 128. stb.) Ugyanez az oklevéltár Petkó nevét Perko alakban közli (111., 119. l.), ez azonban elírás is lehet.

²³ Ua. 87., 111., 144., 145.

²⁴ Ua. 115., *Gelcich* i. m. 456. (1444).

²⁵ Mathko banus cum suis fratribus Frankone, Petkone et Zowano, posterii quorum paternis in rebus nunc haud magnam habent portionem, Ragusini fuerunt. (*Schwandtner, J. G.: Scriptorum rerum Hungaricarum veteres ac genuini. (Vindobonae) 1746.* I. k. 233. l.)

²⁶ A 19. sz. utolsó negyedében a dalmáciai kétnyelvűséget utazása közben Thallóczy Lajos így jellemezte: „Raguza lakossága, mondhatni, teljesen kétnyelvű, míg Spalatóban az egész intelligencia olasz, Zárában van hivatalos s nem hivatalos nép; a hivatalos ugyan mindkét nyelvet beszéli, de érthető okból inkább szlávul beszél, míg a köznép inkább kétnyelvű.” (Utazás a Levántében. Bp., 1882. 74. l.)

jellemezte általánosan a curzolari uralkodó réteget. Amíg tehát Ragusában a polgárság elitje egészében olasz, Curzolában a nagytanács többségét szlávok teszik ki, ezek között pedig vannak olyanok, akik nem értenek latinul. Ha nem így volna, Ragusa Zsigmondnak sem 1413-i oklevelét, amellyel a három szigetet a köztársaság vezetése alá rendelte,²⁷ felolvasása után in Sclavica lingua Curzolában nem hirdettette volna ki,²⁸ sem a király 1416-i rendeletét, amely a bizonytalan jogi helyzetű knézségekből származó jövedelmeknek a város részére történő beszolgáltatására adott utasítást, nem tartotta volna szükségesnek jegyzőjével szláv nyelvre fordíttatni és háromszor felolvastatni az ugyanottani tanácsban.²⁹ A szláv anyanyelvűek közül mindkét Lukács, Simonnak a fia és az is, akinek az apját 1420-ban Stephanusként említik, tudhatott olaszul. Ennek az előnyét a legidősebb fiú, Matkó, bármelyiknek volt leszármazottja, főleg akkor érezhette, amikor ragusai lakos lett.

Matkó és testvérei viszonya Ragusához szavakban rendkívül bensőséges volt. A város, amikor követeit Matkó felkeresésére és támogatásának kieszközlésére utasította, emlékeztette, hogy szeretett hazájának oly tagja ő, aki az otthoniak számára ragyogó példakép és ékesség.³⁰ Ha azonban a török szultántól szemrehányást kapott (1431), amiért nem tudta Matkót mint polgárát visszatartani az ellenséges lépésektől, letagadta, hogy a legcsekélyebb mértékben is része volna a kifogásolt akciókban, s ezt azzal a kijelentéssel erősítette, hogy Matkóhoz nincs semmi köze, nem is lehet, mert a városban sem házat, sem fekvőséget, sőt rokonságot sem mondhat a magáénak.³¹ A kancelláriai frázisoknál többet jelentett mindkét fél számára, hogy jól felfogott érdekeikhez ragaszkodhattak, és addig, amíg azok a másik felet nem sértették, kölcsönösen megértésre számíthattak. A néhány év, amelyet Matkó a városban ifjan eltöltött, elég volt, hogy sorsa meghatározódjék. Ragusa imént idézett kijelentése igen fontos, mert emellett szól, hogy Matkó volt családjának első tagja, aki Curzolát elhagyta, azonban nem lett teljes jogú ragusai polgár, mert a polgárjog gyakorlásának első feltételével, a fekvőséggel sem rendelkezett. Vagyis oly lakos volt a városban, aki egyedül a maga erejére utalva próbál érvényesülni. Nem szorul igazolásra, hogy a legfontosabb kelléknek, a tehetségnek nem volt híjával.

Ragusa gazdasági életében az érvényesüléshez soha nem voltak kedvezőbbek a feltételek, mint Tallóci korában, mivel a város a 15. sz. első felében élte virágkorát. Sikeresen használta ki szerencséjét, hogy nem került velencei uralom alá, s így önálló gazdasági politikát folytathatott. Polgárainak kezében volt a közvetítő kereskedelem

²⁷ *Wenzel G.*: Beiträge zur Quellenkunde der dalmatinischen Rechtsgeschichte im Mittelalter. Archiv für österreichische Geschichte 4 (1850) 555. – *Ljubčić* i. m. VII. k. (1882.) 123. – Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Pars I. Statuta et leges. Vol. III. Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae et civitatis et insulae Lesinae. Opera S. Ljubčić. Zagrabiae 1882. 388.

²⁸ *Gelcich* i. m. 253.

²⁹ Ua. 257.

³⁰ Ragusa 1438. máj. 15-i követi utasításában: che e membro de Ragusa patria soa carissima, la qual sempre risguarda in lui come spechio et ornamento de quella. (*Gelcich* i. m. 418. Vö. *Starine* 1 (1869) 204.)

³¹ N. Iorga kivonata (Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle, seconde série, Paris, 1899. 296. sk. l. 1431 okt. 9.) szerint: Thallóczy est natif de Curzola: il n'a jamais passé dix ans à Raguse, ainsi qu'on l'a dit; il n'y a pas de maison, de terre ou de famille; il y a quinze ans qu'il sert le despot, d'abord, et, ensuite, le roi de Hongrie.

lebonyolítása egy részről a Balkán, más részről Olaszország, valamint Nyugat-Európa között. Főleg sót és szöveteket szállítottak oda, kiváltképpen állatért, ezüst- és rézércért cserébe. Tevékenységük azonban nem korlátozódott a Balkánra, kiterjedt Magyarországra is. Sajnos, csak elszórt adatok szólnak róluk, ezek is sejtetik azonban, hogy nemcsak a kereskedéshez, hanem a fegyverforgatáshoz is értettek. Az egyik esetben (1391) a szerémségi Szávaszentdemeterben (Mitrovica) lakó ragusai Nixa, lándzsájára a pártütő Horváti János bán címerét tűzve haladt a macsói bánságban, amidőn találkozott Losonci István, a törvényes bán két fegyveresével. Ezek elfogták őt, csakhamar azonban maguk estek két szentdemeteri ragusai – Sinko és Vlahassa – fogságába, akik nem érve be honfitársuk kiszabadításával, elvették fegyvereiket, majd mint útonállókat a bíró kezébe adták őket.³² A ragusaiaknak a szerémségi Ujlakon konzuljuk működött a 14. sz. végén,³³ de kolóniájuk volt az északkelet-magyarországi Nagybányán is. Szerémségi telepeik állandóságának jele, hogy itteni kereskedők vásárolták fel ugyancsak ragusaiaktól a boszniai és szerbiai ezüstöt, s ezt aztán Zsigmond engedélyével vám nélkül szállították anyavárosukba, amelynek tehát telepei, mintegy filiái voltak.³⁴ A magyar érc kivitelében szintén szerepet játszottak, s hazai sóknak a Balkánon ugyanők kerestek és biztosítottak piacot.

Ragusa elégitette ki a balkáni pompaszerető fejedelmek és főurak luxusigényeit is. Nem Velence, hanem ő szállított azoknak selymet, bársonyt, ötvösműveket, ékszereket, fegyvereket, üveget, halat, olajat, bort. Ha sok esetben csak közvetítő volt is Ragusa a Balkán és Velence, Verona, Mantua, Firenze közt, kézművesei, főleg posztókészítői maguk is részt vállalhattak az árucseré lebonyolításából.³⁵ A kereskedők, a piacok felkutatása közben sok alkalmat nyerve a tapasztalatszerzéshez, vállalkozók is, akik áruüzletet és pénzügyletet sikerrel párosítanak. A vámbérlet szívesen gyakorolt foglalkozásuk volt. 1401 és 1410 között ragusaiak bérelték Žarkovič Mirksától, az albániai Valona urától a piragi és valonai, Lazarevič István szerb despotától a rudniki, pobreskai, novobrdói vámokat.³⁶

Ez általános keretek közt a ragusai polgárság gazdasági szervezete szintén sok kedvező alkalmat nyújtott a városban szerencsét próbáló fiatal embernek. Az életre itt

³² Codex diplomaticus patrius Hungaricus. Hazai Okmánytár. VII. k. Bp., 1880. 426. sk. I. (A továbbiakban: HO).

³³ Az előzményekről *G. Čremošnik*: Das Konsularwesen von Dubrovnik in Serbien bis König Dušan. Glasnik 41 (1929) 81–94. I. Ragusa állandó újlaki megbízottja lehetett az a Zore de Palmotta, akinek közvetítésével küldte 1401-ben Budára boszniai követeinek jelentését (*Gelcich* i. m. 161. *Pucić, M.*: Spomenici srpski od 1395 do 1423 to jest pisma pisana od Republike Dubrovačke. Beograd, 1858. I. k. Függelék VIII. 1. Ujlak jelentőségét mutatja, hogy a ragusai követségek utasításterületén rajta keresztül vették útjukat Budára. (*Pucić* i. m. II. k. 1862. 162.)

³⁴ Monumenta Hungariae Historica. Magyar történelmi emlékek. Negyedik osztály: Diplomáciai emlékek. III. k. (*Wenzel G.*: Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból. III. k.) Bp., 1876. 650. Vö. *Székelgy Gy.*: Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században. (*Mályusz E.*: A mezővárosi fejlődés.) Bp., 1953. 178.

³⁵ *Jireček, C.*: Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters. Almanach der k. Akademie der Wissenschaften (Wien). 49 (1899) 367–452., főleg 374., 376., 386., 389., 442. – *Krekić, B.*: Dubrovnik (Raguse) et le Levant au Moyen Âge (*P. Lemerle*: Documents et recherches sur l'économie des pays byzantins, islamiques et slaves et leurs relations commerciales au moyen âge V.) Paris-La Haye, 1961. 67–109.

³⁶ *K. Jireček*: Spomenici srpski. (Spomenik XI.) Beograd, 1892. 46–52.

nem egyes tőkések bankházakká növekvő vállalkozásai voltak a jellemzőek, amelyekbe bekerülhetni a rokonság szokott az ajánlólevél lenni. A ragusai viszonyok kisszerűbbek voltak. Bankok helyett egyes emberek adták össze inkább talán csak pénzüket, nem pedig tőkéjüket egy-egy üzlet lebonyolítására. Akár *collegantia*, akár *entega* volt a társas vállalkozás neve, s bármily különbségeket takartak azok a résztvevők felelőssége és a nyereség felosztása kérdésében,³⁷ a lényeg az, hogy kis összeggel való betársulásra is bőven adódott alkalom. Sőt arra is volt lehetőség, hogy pénz nélkül részese legyen valaki egy vállalkozásnak. A ragusai kereskedelemnek az a sajátos jellege hozta ezt magával, hogy a szállítás a dalmát tengerparttól a Balkán hegyein keresztül magában is vállalkozásnak volt tekinthető. Utak hiányában nem szekerekre, hanem teherhordó állatokra volt szokás az árut rakni, úgyhogy voltaképpen karavánkereskedés folyt. Az igerőt balkáni főuraktól kellett bérbe venni, olykor háromszáz lovat is s velük együtt a védelmüket biztosító fegyvereseket felfogadni, míg a hajtók a vlach pásztorok közül kerültek ki. Oly mértékben, hogy a vlach szó jelentése Ragusában egyértelmű volt a vetturinóval, hajtóval.³⁸ Elgondolható, hogy ily karaván összeállítás, a menetét gátló akadályok legyőzése, az áruknak rendeltetési helyükre juttatása, az egész akció sikeres lebonyolítása felért egy félkatonai művelettel. Próbára tette irányítójának fizikai erejét, ugyanakkor a körülmények állandó mérlegelésére tanított, és gyors elhatározásokra szoktatott. Tallóci Matkónak felbecsülhetetlen segítséget jelentett, hogy két öccse is megosztotta vele a fáradalmakat. Bár csak legidősebb öccséről, Frankóról van pozitív adatunk, hogy vele tartott Ragusába, mégis azt kell valószínűnek mondanunk, hogy Petkó is követte őt, mivel azokban az években, amelyeket oklevelek adatai világítanak meg, halálukig annyira összetartottak jóban-rosszban, megosztva birtokszerzéseik eredményeit éppen úgy, mint a tisztességük viselésével járó fáradalmakat, hogy életük ismeretlen szakasza csak szorosan együtt küzdve-dolgozva elteltnek képzelhető el.

Matkót és idősebb testvéreit ezekben a kezdő években a ragusai polgárok mint szorgalmas, megbízható embereket tarthatták számon. Főleg ha – vagy mert? – bátorságukat, sőt vakmerőségüket a szerencse is jutalmazta, ami ugyan megint csak feltevés, de miért ne adjunk neki hangot, ha egyszer a bátrakat szokta a szerencse segíteni? Akadálya semmiképpen sem lehetett, hogy egy-egy vállalkozásukba be ne vegyék őket társakul, főleg, ha ők bonyolították le a szállítást, amikor is a vállalkozóknak megnyugvás is lehetett, hogy érdekeik közösek, s befektetett pénzük arányában a közös haszonból ne részesítsék őket. Valahogy így volna elképzelhető, mint küzdötte fel Matkó magát önálló vállalkozóvá.

1419-ben már az volt. Ekkor Belgrádban saját házában élt, amiről annak során értesülünk, hogy ott halt meg s ott végrendelkezett a ragusai Horaschouich Marino az ő é Frankó jelenlétében.³⁹ A szerb fővárosban tekintélyes ragusai kolónia tevékenykedett, ugyanitt működött Ragusa egyetlen szerbiai konzulja. Mint általában a kor konzuljainak, ennek is feladata volt városát képviselni, érdekeit védeni, megbízásából a despotánál eljárni.

³⁷ *Čremošnik, G.*: Nasa trgovačka društva u srednjem veku. Glasnik 36 (1924) 69–81.

³⁸ *Jireček, C.*: Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien im Mittelalter. Prag, 1879. 58. sk. 1.

³⁹ In Biograd in casa de Mathio de Lucha: li fo guaranti Mathio de Lucha e suo fratello Francho. *Dinić, M. J.*: Monumenta historiam Belgradi spectantia. Documenta res Belgradi mediae aetatis illustrantia. II. k. Belgradi 1958. 16.

Széles bírói hatáskörrel is rendelkezett, amennyiben két választott társával együtt ítélkezett a ragusaiak minden viszályában. Ők hárman tehát nem egyszerű békebírák voltak, akik a felek együttes felkérésére határoznak, hanem teljes bírói hatalom birtokában adhattak elégtételt a hozzájuk forduló panaszosok kérésére, legyenek ezek városuk polgárai vagy a despota alattvalói. A ragusai polgárok szabadsága, a szerb fejedelmi törvényszékek hatásköre alóli mentesség tehát azt jelentette, hogy a konzuli bíróság egyedül illetékes ragusai ügyekben. Nem feltevés, hogy Matkóék e bíróság alá tartoztak. 1423-ban a konzul és a két választott bíró eljártak Frankó mint alperes ellen a Zuitchi Petichouich által támasztott kereset ügyében, a következő évben Matkó mint konzul működött, 1426-ban viszont az akkori konzul mellett ő az egyik választott bíró.⁴⁰

Adataink nem hagynak kétséget, hogy Matkó az 1420-as évek első felében mint tekintélyes ragusai kereskedő-vállalkozó élt Belgrádban, ahová 1417-ben kerülhetett. A fejedelmi udvar szomszédsága számtalan lehetőséget nyújtott, hogy részben ragusaiak, részben saját pénzével, amelynek hányada — elképzelhetően — egyre növekedett, a despota rendelkezésére álljon egyszerű kölcsönökön kívül is. Áruhitel, vám- és bányabérlés, pénzverés formájában egyaránt adódhattak alkalmak, hogy a kor fejedelmi udvaraiban szokásos módon az államgazdálkodás keretei között gyümölcsöző vállalkozások bonyolódjanak le. Magyarország ebben a vonatkozásban aligha volt Matkó tevékenységének színtere, amit megerősít az állandó belgrádi tartózkodására utaló, 1426 márciusi adat. Feltevésünk azonban korántsem jelenti, mintha nem fordulhatott volna meg hazánkban, mégpedig éppen a despota érdekében. Ez ugyanis 1411 óta, amidőn elismerte Zsigmond királyt hűbérurának, magyarországi nagybirtokos is. Magáénak mondhatta Szatmár, Németi, Nagy- és Felsőbánya városokat, Bihar és Szabolcs megyékben a birtokok hosszú sorát, köztük Debrecent és Böszörményt.⁴¹ Főleg a két bányaváros lehetett alkalmas terület Matkó vállalkozói képességei érvényesüléséhez.

II.

István despota halálától (1427. jún. 19.) számíthatjuk a fordulatot, amidőn Matkó magyarországi lakos lett. Fel kell tennünk, mert csak így érthetjük meg a következményeket, hogy a despota unokaöccse és örököse, Brankovics György, uradalmi kormányzásából részt juttatott neki, s mert a nagybirtok igazgatásától elválaszthatatlan volt a fegyveres szolgálat,ilyent is kívánt tőle. Kevésbé fegyverforgatást, közelharcra felkészülést kell ezen értenünk, sokkal inkább bandériumszervezést, zsoldosok toborzását és eltartásuk anyagi feltételeinek biztosítását.

⁴⁰ 1424. nov. 24. Matcus de Luca consul, Pasquoe Veselcouich et Nicola Chapichieuch iudices electi; 1426. márc. 21. Ser Michael V. de Babalio consul, Matcus de Luca et Bartolus Marini iudices . . . electi. (*Dinić* i. m. 19. l.). A konzuli bíráskodást, amint a genuaiak 1379. évi kiváltságlevelében Lajos király biztosítja, ismerteti *Husztli D.*: Olasz–magyar kereskedelmi kapcsolatok a középkorban. Bp., 1941. 75. sk. l.

⁴¹ Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Első osztály. Okmánytárak. XXXIII. k. *Thallóczy L.–Áldásy A.*: A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára. 1198–1526. Bp., 1907. (A továbbiakban: *Thallóczy–Áldásy*) 52. sk. l.

A nagy fordulatra, hogy a belgrádi konzuli bíróság tagját Zsigmond mint vitéz bandériumvezért ismerje meg, Matkónak mindössze egy év állott rendelkezésére. A Duna mellett fekvő Galambóc vára 1428-i ostrománál került arra sor, hogy jól felszerelt fegyveresei és familiárisai élén jelenjék meg a király táborában.⁴² Matkónak akkor még nem voltak birtokai Magyarországon, a bandériumot, amelyet vezetett, Brankovics állította ki. A valóság elleplezésének az a magyarázata, hogy galambóci szereplésének emlékét Zsigmond késői, 1437-i adománylevelének elbeszélése tartotta fenn, ennek megszerkesztésekor pedig Matkó nagyhatalmú báró, szlavón bán volt, akiről a kancellária már nem mondhatta meg, hogy mint familiáris, Brankovics hadi népét vezette. Elfogadhatjuk ellenben a leírást, hogy a király utasítására a vár falait és bástyáit sikerrel törette hajítógépekkel és ágyúkkal, amidőn pedig Zsigmondot, aki bízva a fegyverszünetben, hadereje java részét a Dunán átszállította, a törökök hitszegően megtámadták, egész napi harcban védelmezte őt, közben, más bárókkal együtt, hajót szerzett neki az átkeléshez, majd éjszakai küzdelemben fedezte a sereg további részeinek visszavonulását.

Helytállása megszerezte számára Zsigmond bizalmát és rokonszenvét. Az alkalmat, hogy királyi szolgálatba lépjen, az ország déli határvédelmének 1426 utáni meggyengülése adta. Addig a határ őrizetéről a firenzei Filippo Scolari, magyar nevén Ozorai Pipo temesi ispán gondoskodott. Ő a király meglegedésére tett eleget kötelességének, s hogy feladatát elláthassa, Zsigmond ráruházta még öt szomszédos megye – Arad, Csanád, Csongrád, Keve, Krassó – ispáni tisztét, mint a sókamarák ispánját pedig megbízta az egész magyarországi sómonopólium igazgatásával. A só tekintélyes tétel volt a királyi kincstár bevételei sorában, s mert nagyjában azonos, tehát előre számításba vehető hozadékára biztosan lehetett számítani, oly üzletember, mint Ozorai, meglepő teljesítményeket tudott felmutatni. Sikereinek köszönhetően a „temesi ispán” a külföld előtt is nagy tekintélyű báró lett, akit itthon rendesen magnificus címmel illettek.⁴³ Zsigmond, bár Ozorai hűségére mindenkor számíthatott, úgy látszik, meglegelte, hogy hatalma oly nagy részét engedje át egyetlen embernek. Mintha úgy gondolta volna, hogy kevesebb áldozat árán is biztosítani lehet az ország védelmét. Attól tartózkodott, hogy megnyirbálja Ozorai jogkörét. Mintha feszélyezte volna, hogy megbántsa kegyence érzékenységét. Ozorai halála (1426. dec. 27) után azonban nem egyetlen embert tett meg utódjává, hanem a megyéket más és más ispán vezetésére bízta. Aradot Pálóci Imre, Csongrádot a szegedi sókamarával együtt Várdai Miklós, Kevét Hédervári Lőrinc, a későbbi nádor kapta, Krassót a Garai-rokon Harapki Botos András és László, Temes élére pedig Rozgonyi István, Szentgyörgyi Cecília férje került.⁴⁴ A legutóbbtól, Zsigmond kegyencétől lehetett volna várni, hogy folytatja Ozorai munkáját, ezek a remények azonban nem váltak be, ami nemcsak Rozgonyi tehetségtelenségével magyarázható, hanem azzal is, hogy a sókamarák nem kerültek hatáskörébe.⁴⁵

⁴² *Thallóczy--Áldásy* 112. sk. 1. Zsigmond 1437. szept. 27-i adománylevelének narrációjában: Mathko banus se cum decenti gentium et familiarium comitiva secundum nostrum votum et mandatum. Az adománylevelek elbeszélésének forrásértékéről *Mályusz E.*: La chancellerie royale et la rédaction des chroniques dans la Hongrie médiévale. Le Moyen Âge 75 (1969) 51. sk. 1.

⁴³ *Engel P.*: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437). (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat. 83.) Bp., 1977. 186.

⁴⁴ *Engel i. m.* 191., 194., 197. sk., 205.

⁴⁵ Arra vonatkozólag, hogy Zsigmond az egyes sókamarákat külön-külön igazgattatta, határozott bizonyítékunk a király 1429. júl. 10. oklevele, amelyben elismerte, hogy Várdai Miklós csongrádi

Zsigmond hamar rájött tévedésére, és belátva, hogy a védelem sínyli meg az erők szétforgácsolását, ezek összefogását határozta el. A módot a védővonal súlypontjának délebbre helyezése szabta meg. Amint István despota halálát követően Belgrád magyar birtok lett, korlátozódott Temesvár jelentősége. Oly mértékben, hogy Zsigmond nyugodtan Rozgonyi kezén hagyhatta. Az új védővonal központja, Belgrád élére első kapitánynak a király egyik aulicusát, a Délvidéken birtokos Bátmonostori Töttös Jánost rendelte ki (1428. jan. 25.),⁴⁶ majd – halála után – öccsét, az ugyancsak udvari lovag Lászlót,⁴⁷ végül. 1429 szeptemberében, Tallóci – akkor még Ragusai Matkót. Immár mint Keve megye ispánját is, amihez fél év múlva az Ozorai halálával gazdátlanú lett megyék közül Csanád és Krassó megye ispánsága járult. A munkakör szélesedését oly könnyítéssel ellensúlyozva, hogy várkapitányi és megyésispáni teendőinek ellátásához maga mellé veheti öccsét, Frankót.⁴⁸

Zsigmond döntése, hogy Belgrádot Keve megyével kapcsolta össze, bajosan volna a legjobb megoldásnak nevezhető. Tagadhatatlanul alkalmasabb lett volna az országnak akkor még leggazdagabb, anyagi kultúra tekintetében legfejlettebb megyéjét, a Szerémséget jelölni ki. A térképre vetett egyetlen pillantás meggyőző erről. Az itteni virágzó Duna menti településeket Belgrádhoz a Konstantinápoly–Buda–Bécs vonalat követő út fűzte, amely nemcsak évszázadok óta kötött össze országokat és látott felvonulni hadseregeket, hanem szemtanúja volt annak is, hogy a kereskedelem miként segíti a művelődési javak kicserélődését.⁴⁹ Szerém megye azonban régtől fogva a macsói bánshoz tartozott, ez pedig elsősorban a Garaiak és Ujlakiak érdekerületének számított, s ha nem közülük került ki a bán, akkor ez olyan oligarcha volt, mint Maróti János vagy Lévai Cseh Péter.⁵⁰

Abban, hogy Zsigmond választása Kevére essék, Matkónak is része lehetett. Ő számítását annak ellenére megtalálta, hogy a megye jó részét a terméketlen és lakatlan

ispán elszámolt vele a szegedi sókamaránál 1428. máj. 4. és 1429. máj. 4. közt átvett 19 tömény 4016 darab vízaknai, 58 tömény aranyosi sóról, továbbá 544 lagena kútból nyert sóról az egyes szegedi polgároknak királyi utasításra teljesített kifizetésekkel, valamint az 1427. ápr. 27. és 1429. máj. 4. közt – tehát két évnyi – Szegeden beszedett sóvámról. (Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy. A gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. VIII. k. (Szerk. Kammerer E.) Bp., 1895. 387. A továbbiakban: Zichy.). Amíg a vámot Várdai mint ispán két év óta szedte be, a sókamara igazgatásáról pontosan egy évig gondoskodott, s ez az időbeli különbség megengedi a feltevést, hogy mint sókamarás külön felhatalmazásra járt el. következően, mielőtt a megbízást kapta, más volt a sókamaraispán. Ugyancsak igazolható, hogy a máramarosi sókamara 1429-ben közvetlen királyi rendelkezés alatt állott: Zsigmond ugyanis márc. 1-én ekkori pénz- és gazdasági szakértője, Nofri Lénárd relációjával biztosítja az eperjesieknek két tömény 8400 (darab) só vámmentes szállítását, amit a városfal megerősítésére segítségül utalt ki. (Országos Levéltár Dl. 43.778.)

⁴⁶ Zichy VIII. k. 343., 1428. jan. 25.

⁴⁷ Ua. VIII. k. 295., 1429. febr. 15: 372., márc. 20: 376., máj. 4.; VI. k. 547., 1429. máj. 30.

⁴⁸ Belgrádot Frankó mint kevei ispán (comes Kuwyniensis) Töttöstől 1429. szept. 3. vette át (Zichy VIII. k. 399.), Matkó mint belgrádi kapitány 1430. nov. 29-től (*Thallóczy–Áldásy* 86. sk. 1.), mint csanádi, kevei, krassói ispán 1430. márc. 14-től ismeretes. (Df. 233.441. Arhiv Hrvatske, Draskovich It. 65–9. Ennek, valamint a 114. jegyzetben idézett oklevélnek (Df. 231.190) ismeretét Engel Pál szíves figyelmeztetésének köszönöm.) Frankó kevei ispánságára adatokat 1431. jan. 10-től találunk (*Thallóczy–Áldásy* 88. 1.). Matkó Keve várnagysága címén már 1430. febr. 10-én kapott Zsigmondtól fizetésül (pro stipendio seu salario) 500 forintot a kassai pénzverőkamarából. (*Fejér, G.: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. XI/7. k. Budae, 1843. 200.*)

⁴⁹ Glaser L.: A Dunántúl középkori úthálózata. Századok 63–64 (1929–1930) 140. sk. 1.

⁵⁰ *Thallóczy–Áldásy* 458. sk. 1.

Maxond kerület tette ki. A fegyverforgatásra hivatottak hiányát ellensúlyozta Keve város, ez a fejlesztésre alkalmas és a ragusaiak előtt régtől fogva ismert település. Matkó ragusai éveiben ismételtelen megfordulhatott itt, amikor Magyarország felé tartva karavánjaival áthaladt Szerbián. Útját ugyanis nem a közelebbi Bosznián át vehette észak felé, hanem keletebbre, akár István despotával kialakuló kapcsolata következményeül, akár annak előzményeül. Talán azért is, mert Keve jelentős révhely volt, ahol a Duna déli partján a teherhordó állatokról levett árut, a folyón átkelés után, szekerekre lehetett átrakni. Matkó itt, szemben a Morava folyó torkolatával, a folyó völgyében észak felé és a Magyarországból délre tartó áruforgalom találkozásánál otthon érezhette magát.⁵¹ Adatszerű bizonyítékunk is van, hogy ispán korában részt vett az árucserre lebonyolításában. 1432-ben a ragusai patrícius család sarját, Nicolaus de Gozzét, aki Romániából és Szlavóniából, tehát bizánci érdekszférából és a bosnyák–albán határvidékről jött, Várad felé tartva, mint kevei ispán, menedéklevéllal látta el.⁵² A kereskedő azonban több volt, mint védelemre szoruló ragusai: a Tallóciakkal bizalmas viszonyban levő család tagja,⁵³ aki minden jel szerint az ő üzleteiket bonyolította le. Ily kapcsolatuk bizonyossága, hogy Gozze Zsigmond 1445-ben Tallóci Petkó kívánságának meghitt közvetítője Ragusában, 1451–1453 között a város követe Magyarországon.⁵⁴

Keve város polgárai, a település virágzásának jeléül, nem érték be azzal, hogy a kedvező körülmények biztosította „polgári” életformában éljenek, hanem igyekeztek művelődési igényeiket is kielégíteni. Ezzel magyarázhatjuk, hogy 1429-ben a szabad plébánosválasztást kérték kiváltságul. Matkó nagy reményeket fűzött a város felvirágzásához, ezért ki is eszközölte számára a legnagyobb polgári kiváltságot, az árumegállító jogot (1435).⁵⁵ Látszik, hogy szívéhez közel álló érdekeltiségei voltak itt.

Nagy előnyt jelentett Matkó számára, hogy rendelkezése alá került a Kevéhez kapcsolódó sókamara. Ily körülményesen kell megneveznünk a szóban forgó intézményt, mivel az Temesváron működött. A sóárusítás újjászervezése (1397) alkalmával jutott Keve. az ország nagy városaival együtt, önálló sólerakathoz,⁵⁶ de hogy Temesváron folyt az értékesítés, az azzal magyarázható, hogy Ozorai Pipo a temesi és a sókamarai ispánságot együttesen viselte. Matkó Temesváron hagyta ugyan a kevei kamarát,⁵⁷ azonban

⁵¹ *Jireček*: Die Handelsstrassen (Cím a 38. j.-ben). – *Csánki D.*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. k. Bp., 1894. 115. sk. l. – *Fügedi E.*: A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása. Bp., 1970. 43. – Ragusaiaknak Kevén át bonyolódó kereskedését tanúsítja I. Lajos 1362-i utasítása a kevei ispánhoz: Adassa vissza a ragusaiaknak a kevei alvárnagy által tőlük elvett 160 mázsa ólmot, aminek értéke 280 frt és két lovat 50 frt értékben. A forgalom tárgyánál nem kevésbé jelentős, hogy a kárvallottak megtalálták az utat a királyhoz, ez pedig egy királynéi apródot küldött le ellenőrizni, megtörtént-e a jóvátétel. (Dl. 49.715.)

⁵² Gozze Váradon értékesített árujéért textíliát vásárolt, ezt azonban Kusalyi Jakcs László székelyispán kívánságára testvére, a váradi püspök lefoglaltatta. (*Jireček*: Die Bedeutung . . . 442. – *Matković, P.*: Spomenici za dubrovačku povjest u vrijeme ugarsko–hrvatske zaštite. Starine 1 (1869) 200. l. – *Gelcich* i. m. 375.)

⁵³ *Gelcich* i. m. 460.

⁵⁴ Ua. 488–539.

⁵⁵ *Magdics I.*: Diplomatarium Ráczekeviense. Ráczekevei Okmánytár. Székesfehérvár 1886. 8., 14.

⁵⁶ *Wenzel G.*: Magyarország bányászatának kritikai története. Bp., 1880. 438.

⁵⁷ *Thallóczy–Áldásy* 86. sk. l. – Temesvári kamara néven tartották számon a német lovagrenddel folytatott tárgyalásokon is. (*Joachim, E.*: König Sigmund und der Deutsche Ritterorden in

megőrizte hatáskörében, és saját embereivel igazgatta, s mert a királynak számolt el a jövedelmekkel, biztosítani tudta évi kötelezettségeinek pénzben vagy sóban való teljesítését.

A leglényegesebb ezek közül katonáskodó familiárisainak fizetése volt. Ez tekintélyes összeg lehetett. Matkó 1430. nov. 29-i utalványozása szerint három familiárisa egyenként száz forint értékű sót kapott, aminek fejében viszont állandóan harcra készen várták a parancsot, hogy 12–12 jól felszerelt fegyveresükkel hová vonuljanak.⁵⁸ Rég kialakult familiárisi szervezet állott Matkó rendelkezésére, ennek felállítása tehát nem okozott gondot. Imént említett familiárisait – Remetei István három fiát, negyedik testvérükkel együtt – megtette Keve megye alispánjainak, ily módon biztosítva, hogy idejüket és energiájukat a békés hetekben is az ő szolgálatára fordítsák. Azt, hogy veszély esetén mit kell tenniük, Matkó öccsének, Frankónak, a másik kevei ispánnak 1431. jan. 10-i utasítása tárja elénk: mivel a Duna három napon belül teljesen befagy, s mert török támadás fenyeget, mint alispánok az egész megyében hirdettessék ki a szolgabírákkal, hogy újabb parancsára azonnal vonuljanak valamennyien, gyalogosok és lovasok, a dunai révhöz. Egy év múlva, 1432. jan. 29-én Remetei Imre alispán kapja a parancsot, hogy a betörésre készülő Szinán bég ellen vonultassa fel a megyei nemeseket a kevei révhöz, egy hét után azonban, mivel közben megváltozik a helyzet, amennyiben Izak bég Belgrádot fenyegeti, ennek védelmére kell lovasokkal és gyalogosokkal megindulni.⁵⁹

A kevei ispánság a csanádival és krassóival megtoldva is kevés volt Belgrád megnyugtató biztosítására. Azonban még éveknek kellett elmúlniuk, amíg (1434) Zsigmond belátta, hogy kevés a sómonopólium hasznából töredéket átengednie a déli határ védelmére.⁶⁰ Addig, csak hogy megtarthassa magának a forrást, amelyből közvetlenül és tetszés szerint, tehát ellenőrizhetetlenül utalhat ki kisebb-nagyobb összegeket, más lehetőséget adott Matkónak a pénzszerzésre. Zálog címén két birtokot engedett át neki és három testvérenek: a boszniai Szrebernik uradalmat a várral és Barkaszád kastéllyal együtt 1430. márc. 12.,⁶¹ és két nappal később a Valkó megyei Valkóvár mezővárost.⁶²

Matkó és testvérei hatalmas vállalkozásáról volt itt szó, mintegy egész vagyonuknak a magyar érdekek szolgálatába állításáról. Mindkét alkalommal ugyanis a király nem valami már elvégzett szolgálatot jutalmazott, hanem a birtokokat Matkóéknak előbb vissza kellett váltaniuk, ennek pedig a zálogösszeg megtérítése volt a feltétele. Az összeg

Ungarn 1429–1432. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. 33 (1912) 111.)

⁵⁸ *Thallóczy–Áldásy* 87.

⁵⁹ Ua. 88., 90. sk. l. – Frankó mint kevei ispán jogszolgáltató működésének emlékei következő 1432. évi kiadványai: Dl. 43. 914, 43.916, 43.918, 43.932.

⁶⁰ 1434. márc. 24. Matkó már nemcsak egy sókamara ispánja (Zichy VIII. k. 534.). Sókamaraispánságáról: 1435. jún. Dl. 34.067, 1435. dec. 9.: Zsigmond mint szegedi sókamaraispánt utasítja Matkót, távollétében testvérét, Frankót (Zichy VIII. 565.), 1439: Dl. 13.288, 1440: Dl. 44 292, 55.199, 55.202, 55.213. 1443: 44.351. – Ha az adatsorozat azt jelentené, hogy az egész sómonopólium irányítása tartósan Matkó kezében volt, a Máramaros megye ispánja jogkörének Frankó általi ellátása az 1439. évben (*Mihályi J.*: Máramarosi diplomák a XIV. és a XV. századból. Máramarossziget, 1900. 308. l.) úgy volna értelmezhető, hogy akkor Matkó megbízásából végezte munkáját, az ispáni hatáskört pedig, mint ez ismételtelen megtörtént, mint sókamarás gyakorolta. Eljárásának ily gazdasági kapcsolata azért is valószínű, mert rendelkezését fontos sóbányahelyen, az erdélyi Vízaknán hozta.

⁶¹ Dl. 43.837.

⁶² Df. 233.441.

Szrebernik esetében 10 000 aranyforintot tett ki.⁶³ Matkó mint valami földesúr magyarországi birtokába, akár mint éppen az imént (máj. 3.) Valkóváriba, a királyi parancslevelet felmutatva, a boszniai káptalannal iktattatta be magát és testvéreit zálogjogon Szrebernikbe,⁶⁴ s alig lehet kétségünk, hogy földesúri jogait maradéktalanul gyakorolta. A vár birtoklása kétségtelenül közvetlen katonai hatalmat is jelentett, amint Ragusa látta. Erre mutat, hogy a köztársaság Paulovich Radoslavus boszniai főúrral támadt konfliktusában Szrebernikből szeretett volna segítséget nyerni,⁶⁵ a lényeg azonban nem ez, mert a testvérei pénzét is igénybe vevő üzletembernek tőkét rövid idő alatt busás haszonnal megforgató vállalkozásával állunk szemben. Ennek méreteire két forrásunk vallomásából következtethetünk. Az egyik az 1432/3. évi hadügyi reformtervezet, amely országgrészenként meghatározva az ellenséges támadás elhárításához mozgósítható fegyveresek számát, a száz-száz lovas kíséretében szerepeltetett főurak mellett a Matkó által Szrebernik címén kiállítandó haderőt ezer lovasban állapította meg, akár mint a Maróti János bánt terhelőét.⁶⁶ A másik az a sienai követi jelentés (1432. júl. 1.), amely feltünteti, hogy a császárkoronázásra tartó Zsigmondot olaszországi útján a főurak hány tagú kísérettel követték. Eszerint Matkó környezete volt a legnépesebb. Kilencven főből állott, tehát éppen háromszor akkora volt, mint Hédervári Lőrinc lovászmesteré vagy Tamási László udvarmesteré, több mint kétszerese Schlick Gáspár birodalmi alkancellárának vagy Frangepán Istvánának, s 20 fővel felülmúlta a nagyságra közvetlenül utána következő Brunoro és Bartolomeo della Scalát,⁶⁷ pedig ők, a Scaliger-dinasztia tagjai, Verona feletti uralmuk visszaszerzése érdekében nálánál közelebből érdekelve voltak Zsigmond olaszországi politikai törekvéseinek sikerében. Mind a regestrumban meghatározott ezer főnyi kontingens kiállítása, még ha ez csak követelmény is volt, mind az olaszországi kíséret fegyverben tartása hatalmas kiadással járt, amit Matkó elsősorban szreberniki jövedelmeiből fedezhetett.⁶⁸

III.

Másfél év elég volt Matkó számára, hogy Szrebernik ügyeit, ha ugyan szükség volt erre, rendbe hozza, Zsigmond pedig, felismerve a vállalkozás eredményességét, lefölozze a maga javára a hasznot. Ez kitüntető felszólítás formájában hangozhatott el: menjen vele Matkó olaszországi útjára. Természetesen minél nagyobb és díszesebb kísérettel, amely alkalmas pótolni a nélkülözhetetlen haderőt, más főurak bandériumaival együtt, olyano-

⁶³ *Pesty F. – Ortvay T.*: Oklevelek Temesvármegye és Temesváros történetéhez. I. k. Pozsony 1896. 632. Az oklevél ismeretét Engel Pálnak köszönöm.

⁶⁴ Dl. 43 837. A káptalani jelentés 1430. máj. 11. kelt. Az oklevélben: Matko comes Koweyniensis, de Ragusio, egregius.

⁶⁵ 1430. ápr. 30. kéri Ragusa Zsigmondot, hogy küldjön haderőt ad confinancia cum territoriis castri Srebrenich in Usura, quod castrum ad presens tenet fidelissimus servitor vestri imperii comes Mateus. (*Gelcich* i. m. 337.)

⁶⁶ *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1301–1457. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt, Georgius Bónis, Vera Bácskai.* Bp., 1976. 419., 426.

⁶⁷ Giovanni da Massa, Sienának Zsigmondhoz küldött követe 1432. júl. 1. jelentése. (*Deutsche Reichstagsakten.* [A továbbiakban: DRTA] X. k., hrsg. v. D. Kerler. Gotha, 1906. 351.)

⁶⁸ Szrebernik Zsigmond uralma végén, a királyi birtokoknak Albert korában összeállított lajstroma szerint, Barkaszáddal együtt Matkó kezében volt (*Engel* i. m. 201.).

kéval, akik szintén nem térhetnek ki a felszólítás teljesítése elől. Tallóci úgy ítélte meg – mint a következmények megmutatták, helyesen –, hogy érdemes sok pénzt fordítani útjára. Mint megyésispán részére nem egyedül a nagy urak közé számítása⁶⁹ jelentett tekintélyt és jövőbeni érvényesüléséhez számottevő előnyt, sokkal inkább az a körülmény, hogy Zsigmond előtt, aki eddig csak mint katonát és kereskedőt ismerte, bizonyosságát szolgáltathatta tárgyalási készségének, diplomata-ügyességének, oly egyéni tulajdonságoknak, amelyek a császár szemében nem egy főúrnál kívánatosabbá teheték környezetében tartását és méltónak, hogy a legmagasabb polcra helyezze.

Ami nem mindennapi, az Matkó készsége, pénzét nem kímélve Zsigmond mellett maradni. Pedig az itáliai út sokáig tartott: 1431 ősztől 1433 augusztusáig. Mielőtt még elhagyta volna Matkó Magyarországot, testvéreivel együtt adományul nyerte a Verőce megyei Tallóc birtokot, amely után azonnal Tallócinak nevezte magát. A birtokról, amelyet Matkó és családja tett ismertté, alig tudunk valamit. A századfordulón Ilsvai Leusták nádor kezében volt.⁷⁰ Szt. Erzsébet-plébániája arra utal, hogy a nagyobb helységek közé tartozott.⁷¹ Tehát több egyszerű falunál, de nem vár, nem uradalom. Megszerzésének körülményei ismeretlenek, az adománylevél nem maradt korunkra. Mintha értékét nem jobbágytelkeinek száma adta volna meg, hanem neve, azzal a rendeltetéssel, hogy felvételével az addig csak „a Ragusai”-nak nevezett család elfelejtethesse jöttment voltát. Zsigmondnak a külsőségek iránti érzékenységgel nem volt összeegyeztethető, hogy környezetének egyik kiemelkedő tagja nevével a tárgyaló feleknek elárulja dalmáciai városból származását. Mintha csak úgy ment volna a névadás, hogy a Tallóc szó hallatára a király felütötte fejét s rábólintott: igen, ez jó lesz! Tallóci családnéven Matkót először a Zsigmond 1431. nov. 25-i milánói koronázásáról készült hivatalos közjegyzői feljegyzés örökítette meg: Matikone de Ragusio alias de Tolloncz capitaneo Nandoralbensi,⁷² a pápa 1433. április 7-én datált bullájában⁷³ pedig Matkoni de Talloucz alias de Ragusio alakban. Idehaza öccse, Frankó 1432. jan. 29-én ugyancsak de Talloucz alias de Ragusio-nak írja nevét,⁷⁴ febr. 18-án ugyanő egyszerűen de Talloucz,⁷⁵ viszont aug. 5-én ismét de Talloch alias de Ragusio.⁷⁶

Zsigmondot olaszországi útján kísérve Tallóci Matkó egyaránt ismeretessé tette imént felvett nevét a két év legnagyobb politikai fordulatait irányító hatalmi tényezők és

⁶⁹ Siena követe a „grandi maestri” közt a két Scala után sorolta fel testvérével együtt 1432. júl. 1., ajánlva jó elhelyezésüket a városnak (DRTA X. k. 351.).

⁷⁰ Zs. O. II. 3671. 3775. sz.

⁷¹ Csánki D.: Körösmegye a XV. században. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XV. k. 12. sz.) Bp., 1893. 84., 89. – 1489-ben Mátyás király Thallowcz birtokot Lindvai Bánfi Miklósnak simulcum villis Iwanowcz, Jarna, Zorkowczy, Bweynczy, Podgay, Jakowcz, Nowak, Handeacza, Gorycza, Thallowcz, Wezelawez, Pezyedolczy et Glawlancz vocatis in eodem comitatu de Werewcze et in pertinentiis eiusdem possessionis Thallowcz existentibus adta. (DI. 33.447.)

⁷² DRTA X. k. 196. l. Vö. Áldásy A.: Zsigmond király viszonya Milanóhoz és Velencéhez római útja idejében. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XXII. k. 5. sz.) 85. – Lehetséges, hogy Matkó nevét megemlítette pár nappal korábban a milánói herceg 1431. nov. 19-i irata, Osionak ezt közlétevé oklevéltárhoz (Documenti diplomatici tratti dagli archivi Milanesi) azonban nem sikerült hozzájutnunk.

⁷³ Lukcsics i. m. II. k. 144. sz.

⁷⁴ Ugyanígy febr. 6-án (Thallóczy–Áldásy 90.).

⁷⁵ Ua. 91.

⁷⁶ Pesty F.: Krassó vármegye története. III. k. Bp., 1882. 343.

a távolabbi megfigyelők előtt. Az egyik esemény a lombard vaskoronának a király fejére tétele volt (1431. nov. 25.), a másik a római császári koronázás (1433. máj. 31.) Az utóbbival Zsigmond végre elérte célját, amire évtizedek óta készült immár nem álmodozva, hanem amióta – 1416-ban – Vencel lemondott javára a császárságról,⁷⁷ mint a világpolitika játékszabályai szerint őt automatikusan megillető ceremónia keretében. Az őt hatalom – Velence, Milánó, Firenze, a pápaság, Nápoly – közül, amelyek terjeszkedési politikájától egyre erősödő, területileg nagyobbodó államszervezetek kibontakozása, esetleg egynek valamennyi többit felülmúlóvá növekedése volt remélhető, Zsigmondnak, hogy Itáliába beléphessen, majd Rómába vonulhasson, kettő közül kellett választania. Mivel Dalmácia megtartásának és a velencei Terra Ferma részeivé vált észak-itáliai birodalmi területek visszaszerzésének vágya nehezítette tette számára a megegyezést az Adriai-tenger királynőjével, Visconti Filippo Mariával, Milánó kényurával lépett szövetségre, azzal az elhatározott szándékkal, hogy a herceg segítségével fogja római koronázását kierőszakolni. Számításai azonban csak részben váltak be, amiért azonban önmagát is okolhatta volna, s így jónak látta, hogy merész fordulattal kibékülve Velencével, mint ennek várható szövetségese hagyja el Itáliát.

A politika irányvonalának ily megszabása, majd megváltoztatása annyira Zsigmond személyes elhatározásának volt eredménye, hogy abban Tallócinak kezdeményező szerepe eleve nem lehetett. A tárgyalások csak oly mértékben tekinthetők reá jellemzőknek, hogy meg tudta-e valósítani királyának utasításait. Diplomáciai ténykedése ezért Zsigmondhoz fűződő kapcsolatának megértése szempontjából nézve érdemel figyelmet. Egyébként a milánói tárgyalásokról szóló emlékeink híjával vannak minden személyes elemnek. Arra, hogy Tallóci érveivel bármiről is meggyőzze a herceget, eleve gondolni sem lehetett. Útját állta ennek Viscontinak antropofóbiával felérő tartózkodása. Ez oly mértékű volt, hogy a herceg még Zsigmondra való tekintettel sem változtatott magatartásán. A jó hónap alatt Zsigmond, amíg Milánóban időzött, egyszer sem tudott vendéglátójával találkozni, amiből egy bennfentes akár mindjárt megjósolhatta volna, hogy oly társalogni szerető beszédes embertől, amilyen a császár, nem várható tartós barátság, hiába címezteti kedves fiának Viscontit, ha egyszer sem tudta istenigazából kibeszélnie magát. Kihallgatásra Tallócinak sem sikerült alkalmat nyernie. Hiába ismert tehát az utolsó Visconti egyénisége titkárnak, Pier Candido Decembrinek elfogulatlan leírásából, és tekintjük a herceget J. Burckhardt találó jellemzése nyomán oly kényúrnak, aki államának szervezetét a művész teremtő erejével fejlesztette ki,⁷⁸ nincs módunk arra, hogy reagálásán lemérjük Tallóci tárgyalóképességét. A tárgyalást a herceg megbízottjaival kellett Zsigmond követeinek folytatniok, s az voltaképpen jegyzékek kicserélésére szorítkozott. Ha mégis, ily akadályok ellenére is sikerült Tallócinak közvetlen hangon beszélnie a herceg bizalmasaival, ezzel diplomáciai érzékének adta bizonyosságát.

⁷⁷Jún. 14. (*R. Stillfried–T. Maercker*: Monumenta Zollerana. Urkunden-Buch zur Geschichte des Hauses Hohenzollern. VII. k. Berlin 1890. 402. l.)

⁷⁸*P. C. Decembrius*: Vita Philippi Mariae Vicecomitis Mediolanensium ducis. (*L. A. Muratori*: Rerum Italicarum scriptores. XX. k. Mediolani 1731. 985–1020. – *Burckhardt, J.*: Die Kultur der Renaissance in Italien. Durchgesehen v. W. Goetz. Leipzig, (1928). 36. sk. l. – *Fueter, E.*: Geschichte der neueren Historiographie. München und Berlin, 1911. 101. sk. l. – A politikai helyzet előzményeinek részletes elemzése: *O. Schiff*: König Sigmunds italienische Politik bis zur Romfahrt (1410–1431). (Frankfurter historische Forschungen. Heft 1.) Frankfurt a. M., 1909.

Valószínűleg olasz nyelvtudása indította Zsigmondot arra, hogy útban Milánó felé, Vareséből egyedül őt küldje előre a herceg két meghatalmazottjával megbeszélni a bevonulás részleteit. Siettetnie kellett a koronázás időpontját, elosztatni a herceg aggályoskodását, aki a nehézségek elől az utolsó percben azzal próbált kitérni, hogy Zsigmond útjának késleltetésére adott utasítást, de tárgyalnia kellett arról is, hogy a Velence elleni nagy szövetségben miként nyerjen helyet az aragon királytól kezdve a mantuai örgrófig minden politikai tényező, sőt szóba került a bázeli zsinattal kapcsolatban a királynak a pápánál tervezett lépése is. A megbeszélések eredményéül 1431. nov. 19. Zsigmond bevonulhatott Milánóba, megelégedését pedig növelhette, hogy kísérete számára Tallócinak 3000 aranyat sikerült kieszközölnie.⁷⁹ Milánó elhagyása után Piacenzából 1432 januárjában Zsigmond ismét Tallócit küldte Viscontinhoz, mégpedig Branda bíborossal együtt. Mivel a fő tárgy a bázeli zsinat és a pápa közt kitört konfliktus volt,⁸⁰ a vezető szerepet ezen a tárgyaláson bizonyára az egyháznagy vitte. Zsigmond Brandát szánta Tallóci társának február eleji útjához is, szándékát azonban kénytelen volt megváltoztatni, mert a herceg, nem tudni mi okból, el akarta kerülni, hogy a bíboros székhelyére jöjjön. Így a hónap elején Schlick Gáspár birodalmi alkancellár kísérte el Svihovský Riesenbergnél Jánossal, a Zsigmondot kísérő cseh báróval Tallócit, február végén pedig Brunoro della Scala, Veronának a velenceiek által elűzött trón-prezendense.

A tárgyalások mindkét alkalommal a Zsigmondnak szerződészerűen járó havi 5000 arany körül forogtak.⁸¹ A megegyezés értelmezésénél csakhamar alapvető ellentétek törtek felszínre. Visconti sokallta, Zsigmond kevesellte az 5000 aranyat. A herceg pénztelenségére, a háború okozta sok kiadására hivatkozva késedelmesen és szűkmarkúan fizetett 3000 aranyat, Zsigmond egyszer csak 8200-at kívánt. Úgy látszik – így vagyunk kénytelenek mondani, hiszen a valóságot mindkét fél óvakodott megrögzíteni –, először két hónapi összeget kért előre, de a 10 000 aranyból mintha beérte volna egyelőre 8200-zal, hogy így könnyítsen szövetségeseinek helyzetén, csakhamar azonban az összeg a jogos követelés alakját öltötte magára. A másik ellentét a subsidium folyósítása idejének meghatározásánál robbant ki. A szerződés betű szerinti értelme szerint ez mindaddig jár, amíg Zsigmond Olaszországban tartózkodik, Visconti szerint csak addig, amíg a császár a milánói állam területén van. Elkövetett tehát minden tőle telhetőt, hogy mielőbb határain kívül lássa vendégét. Ez azonban egyáltalán nem sietett: Piacenzában három, Parmában két hónapra megállapodott. Pedig úgy volt, hogy az utóbbi városban csak három napra száll meg. Hogy Piacenzából átjőjön ide, Visconti megígérte a 8200 aranyon felül kért 1800-at is, Parmába érve azonban Zsigmond azonnal újra kezdte a játékot: adjon a herceg 8000 aranyat, mert enélkül sem előre, sem vissza nem tud menni.⁸² A huzakodás során

⁷⁹ DRTA X. k. 141. sk. l. – Vö. *Áldásy* i. m. 80. sk. 1.

⁸⁰ DRTA X. k. 148., 328. l. – *Áldásy* i. m. 100.

⁸¹ Az 1431. aug. 1-i szerződés szerint a herceg kötelezettsége: *illo die, quo (Zsigmond) Italiam intraverit et tandem omni mense quinque milia ducatorum dabit . . . quamdiu . . . in partibus Italie commorabitur.* (DRTA X. k. 171., 175.)

⁸² *non posse recedere nec iter assumere.* (DRTA X. k. 286. sk., 337. Vö. *Áldásy* i. m. 101. sk. l. – Parmában Matkó mint a királyi környezet tagja tanú gyanánt szerepelt máj. 6. Frangepán Istvánnal együtt a mantuai uralkodó örgróffá emelésének, máj. 9. pedig Branda bíborossal és Hédervári Lőrincsel együtt egy poeta laureatus-cím adományozásának ünnepélyes aktusánál. (*Altmann, W.*: Die Urkunden Kaiser Sigmunds. (1410–1437.) (Regesta imperii XI.) II. k. Innsbruck, 1900. 9126., 9129. sz.)

tárgyalni és egyezkedni volt tehát alkalom. Tallócinak most nagy segítségére lehetett kereskedő múltja és érzéke.

Eleve kisebb lehetett szerepe a március közepén Velence követeivel Reggióban folytatott fegyverszüneti tárgyalásokon, mivel itt a magyar küldöttség öt tagja közül Gathalóczi Mátyás titkos alkancellár ismerhette leginkább Zsigmond szándékait, s ha Tallóci személyének súlya nagyobb lehetett is, mint a dalmát viszonyok szakértőjének látszó Domša dalmát–horvát albáné, tekintély dolgában nyilván nem kelhetett versenyre Tamási László udvarmesterrel és Hédervári Lőrinc lovászmesterrel.⁸³ Egyébként a tárgyalások során elhangzó javaslatát, amely megismételte Zsigmond korábbi törekvését, hogy ti. a tanácskozások Reggio helyett milánói területen folyjanak, mert akkor a király is megjelenhetne ott, a velencei követek, a szenátus utasítására, nem fogadták el.⁸⁴

A reggiói tárgyalások megszakadása után Tallóci ismét Milánóban tevékenykedett. Feladata itt a korábbi maradt: a segélyösszeg további folyósítására rábírn a herceget. Rábészülésének volt is eredménye, mert április végén Visconti 4000 arany utalványozásáról értesítette őt, és ugyanakkor ígéretet tett, hogy a hátralevő összeget mielőbb folyósítja,⁸⁵ a felek hangja azonban egyre érdekesebb lett. A hercegnek ez az intézkedése is csitító válasz volt Zsigmondnak Tallóci által melléne szegezett kérdésére, hogy vajon teljesíteni szándékozik-e elvállalt kötelezettségeit, vagy ki akar bújni alóluk.⁸⁶ Visconti további pénztámogatása viszonzásául a június elején ismét Milánóban járó Tallóci útján Zsigmondtól magyar katonai segítséget kívánt: augusztus elejére 8–10 000 főnyi sereget.⁸⁷ A későbbiekben Zsigmond kezében ütőkártya lett az az ígérete, hogy a herceg kívánságának eleget fog tenni, s Tallóci 1432 utolsó két hónapjában ismételen ki is játszotta, amidőn a június óta megszakadt pénzsegély további folyósítására igyekezett rávenni Viscontit. Zsigmond akkor már Sienában tartózkodott, ahová Luccán át a nyáron érkezett, miközben (jún. 9.) Tallóci, sokoldalúságára jellemzően a firenzeiekkel vívott sikeres harcban a magyar csapatokat vezényelte.⁸⁸

Sienából Tallóci november elején Tamási Lászlóval együtt vette útját Milánó felé, mintegy hangsúlyozni kívánva, hogy feladatuk tovább sietni a magyarországi katonai segítség megszervezésére. A tárgyalásokat az év hátralevő részében Tallóci egyedül vezette. Teljesen eredménytelenül: Visconti mereven elzárkózott előle, nem volt hajlandó személyesen fogadni őt, s megbízottjaival való tárgyalásra utasította, azoknak azonban nem adott kielégítő felhatalmazást. Tallócit, okul hozva fel, hogy behurcolhatja a pestist, be sem engedték Milánóba. Egyetlen intézkedés enyhítette a sajnó sebet: a kért 2200 aranyból a herceg ezret kiutalt, s a többire is ígéretet tett (nov. 24.).⁸⁹ Tallóci méltatlankodása csakúgy nem használt, mint ahogyan hatástalanul hangzott el ígérete, hogy azért kér kihallgatást, mert Magyarországba kell sietnie, tekintse tehát őt a herceg úgy, min: aki úton van. Ekkor elérte ugyan, hogy 1433. január 22-re kitűzzék az audiencia idejét, de

⁸³ Zsigmond követi meghatalmazása 1432. márc. 25. Parma: *Altmann* i. m. 9086. sz.

⁸⁴ DRTA X. k. 325. l. – *Áldásy* i. m. 163.

⁸⁵ *Áldásy* i. m. 111.

⁸⁶ DRTA X. k. 341. – *Áldásy* i. m. 106. sk. l.

⁸⁷ DRTA X. k. 340., 344. A hercegnek Tallócihoz intézett levele tartalmazza a feltételeket. – *Áldásy* i. m. 106., 112.

⁸⁸ DRTA X. k. 355.

⁸⁹ DRTA X. k. 639.

ezt, arra hivatkozva, hogy akkor újhold lesz, már 19-én lemondták, nem tartották be a 28-i újabb határnapot sem, 30-án pedig udvariasan tudatta vele Visconti, hogy nincs kifogása az ellen, ha visszatér Zsigmondhoz.⁹⁰

A körülményeket mérlegelve kétségtelennek látszik, hogy az ígéretés, mintha Tallóci és Tamási 1433-ra hadsereget tudna hozni Magyarországból, csalétek volt. Zsigmond nem is vette rossz néven Tallócitól, hogy Visconti átlátott a szitán. A magyar követ kiakolbólitása így csak egyik jele volt a Zsigmond és Visconti közti kapcsolata megromlásának.

Tallóci tehát 1433. január végén „nem folytatta útját Magyarországra”, ahol aligha is tudott volna 8–10 000 főnyi hadsereget megszervezni, hanem visszatért Sienába. Zsigmond szemrehányás helyett élete leglátványosabb mozzanata, a császárkoronázás útjában álló akadályok elhárításával bízta meg. Ennek a feladatnak a megoldásával, mialatt ő Viscontival próbált találkozni, Zsigmondnak Rómába küldött követei, név szerint János churi püspök, Hédervári Lőrinc lovászmester és Schlick Gáspár birodalmi alkancellár, sikertelenül kísérleteztek.⁹¹ Tallóci másodmagával, Schlickkel együtt kapott követi felhatalmazást, és pedig 1433. március 21-én,⁹² miután előzőleg Firenzében tárgyalást folytatott Zsigmondnak a városállam területén átvonulása és 6000 arany kifizetése érdekében.⁹³ A római tárgyalások gyors ütemben bonyolódtak le. Ebben kétségtelenül része volt az általános politikai helyzet megváltozásának, amely Zsigmondot Visconti barátjából ellenségévé tette, s ezzel közelebb hozta Velencéhez, valamint szövetségeséhez, IV. Jenő pápához, de része volt Sierck Jakab pápai protonotariusnak is, aki a király két hivatalos követét a kúriai viszonyok ismeretében tanácsaival támogatta. Tallóci és Schlick márc. 26. jelentek meg először a pápa előtt, a tárgyalásokat három bíborossal folytatták, április 5-én sor került a végleges megegyezés megkötésére, két nap múlva pedig a követek eskütételére.⁹⁴ Ez a consistoriumban ünnepélyes keretek közt történt.⁹⁵ Zsigmond útja Rómába és császárrá koronázása ezzel biztosítva volt. Május 21-én, áldozócsütörtökön vonult be Rómába, s tíz nap múlva, máj. 31-én pünkösd vasárnapján ment végbe a koronázás.⁹⁶

Közismert művészi emlék örökítette meg a koronázás jelenetét. Erre mindenki pillantása rávetődik, aki belép a San Pietróba, de nem szokta magára vonni a figyelmet. Nem mintha nem volna érdemes, oly környezetben jelenik azonban meg, hogy a kíváncsi százazrek szeme elől el szokta takarni a többi látvány tobzódó gazdagsága. Mindenki tudja magáról, hogy a Szt. Péter-bazilika középső bronzajtószárnyait díszítő domborművekre, Antonio Filaretének a IV. Jenő pápa élete egyes mozzanatait megörökítő alkotására csak a nagyon alaposan vizsgálódók szoktak figyelmessé lenni. A jelenet, amely a pápát úgy ábrázolja, amint az előtte térdelő Zsigmond fejére helyezi a koronát, a császár mögött sorakozók látványa önkéntelenül is arra a kérdésre ösztönöz, vajon melyik lehet

⁹⁰ DRTA X. k. 641. sk. 1. – *Áldásy* i. m. 121. sk. 1.

⁹¹ DRTA X. k. 643. sk. 1.

⁹² Ua. 764. sk. 1.

⁹³ *Áldásy* i. m. 177.

⁹⁴ *Áldásy A.*: Zsigmond király római császári koronázása. Századok 47 (1913) 491. sk. 1. – Az egyezés: DRTA X. k. 768. sk. 1.

⁹⁵ Leírása: DRTA X. k. 753. sk. 1. A név it: de Talloncz.

⁹⁶ A szertartásról: *Áldásy* i. m. 565. sk. 1.

közöttük Tallóci? Mert ha valakinek, neki ott kellene lennie. A csoportnak mindmáig egyetlen tagját azonosította sikeresen a kutatás, felismerve, hogy az, akire úgy hívja fel a művész a figyelmet, hogy egyrészt a választófejedelmi jelvényt, a prémes kalapot teszi fejére, másrészt az előtte levők egyikének fejét hátra fordítva, tekintetét reá irányítja, Albert osztrák herceggel, Zsigmond vejével és utódjával azonos.⁹⁷ Tudjuk, a herceg nem volt Rómában, amiből az következik, hogy Filarete nem törekedett a történeti hűségre.

Az is feltehető tehát, hogy a császári kíséret legkiemelkedőbb tagja, aki az uralkodó mögött kezében a kardot magasra emelve áll, Tallóciát ábrázolja. Voltaképpen a praefectus urbis, tehát Jacopo da Vico, Róma város képviselője lett volna hivatott a koronázási menetben a kardot vinni, de mert ő ellenséges viszonyban volt a pápával, nem szerepelhetett ott.⁹⁸ Kit ábrázolt a művész, nem tudjuk. A konstanzi zsinaton a kardot mint hatalmi jelvényt következetesen a királyi lovászmester tartotta kezében, s így Rómában Hédervári Lőrinc volt hivatva annak őrizetére. Filarete azonban a művész szabadságával nemcsak a ceremónia résztvevőit rendezte el, hanem a kellékeket is. Amikor a pápa Zsigmond fejére tette a koronát, kivont karddal senki sem állhatott az előtérben, mert a kard a koronával, a jogarral és az almával együtt az oltáron volt, ahová Zsigmond előzőleg letette azokat, innen a pápa egyenként vette el és helyezte a császár fejére meg kezébe, illetőleg övezte derekára, hogy azután Zsigmond kezébe véve a kardot, elvégezze a szokásos ördögűző három vágást.⁹⁹ Erőtlen leírásunk is meggyőzheti az olvasót, mennyire művészibb elrendezésű az a kép, amely a császári hatalmat – koronától függetlenül – karddal személyesíti meg. Ha azonban, tehetjük hozzá, ily szabadon bánt a művész a szertartás szabályai ellenére a kellékekkel, vajon nem érezte volna magát felhatalmazva, hogy Hédervári helyett Tallóciát állítsa Zsigmond mögé? Feltéve természetesen, hogy évek múlva – 1439–1445 készült a kapu –, amidőn megbízásának eleget tett, módjában volt oly felvilágosításokat szerezni, amelyek segítségével különbséget tudott tenni a királyi kíséret két magyar tagja között.

Rómát Zsigmond 1433 augusztus közepén hagyta el. Útjának célja Bazel volt. Tallóci korábban távozott, azzal az utasítással, hogy térjen haza. Útközben Firenzében aug. elején Schlick Gáspárral, Baptista Cigalával, Zsigmond genuai származású jogi doktor diplomatájával tárgyalást folytatott Velence római követének, Andrea Donatónak segítségével a Firenze és Zsigmond közti békéről.¹⁰⁰ Mivel mindjárt koronázása után (jún. 5.) Zsigmond – kedvezőtlen feltételek mellett – öt évi fegyverszünetet kötött Velencével, hogy azután 1435. aug. 31-én szövetségre lépjen vele, Tallóci nem kapott tőle további diplomáciai megbízatást.

IV.

A feladat, amely otthon várta, a bosnyák kérdés rendezése volt, pontosabban a Zsigmond által elismert bosnyák királynak, II. Tvrtko Istvánnak, aki engedetlen alattvalói elől elmenekülve akkor Budán élt, visszahelyezése a trónra.

⁹⁷ Kéry B.: Kaiser Sigismund. Ikonographie. Wien–München 1972. 92. sk. 1.

⁹⁸ Áldásy i. m. 566. – DRTA X. k. 732.

⁹⁹ Áldásy i. m. 567.

¹⁰⁰ Áldásy A.: Zsigmond király és a velencei köztársaság. Századok 35 (1901) 30. – DRTA XI. k. (1898) 24.

A belgrádi kapitányság rendben fogadta. Távollétében Frankó a várnagyságnak és a hozzá kapcsolt ispánságoknak nemcsak szokott teendőit végezte lelkiismeretesen, hanem a rendkívüliek elintézéséhez is megtalálta a módot. Mint éppen most is, kevéssel Matkó hazaérkezése előtt, a kalocsai érsekségben. Ennek élén 1424-től 1447-ig Buondelmonte János, Ozorai Pipo onokaöccse állott, előbb, 1410-től, a dús jövedelmű pécsváradi bencés apátságnak, ennek az Ozorai-birtokok közelében fekvő uradalomnak tulajdonosa, aki nyilván rokona pártfogásának köszönhette, mint az ugyancsak Ozorai-rokon Scolari Carmanus utóda az érsekséget, védnökének halála (1426) után azonban már megtapasztalta, mit jelent támasz nélkül maradni: őmaga Zsigmond fogságába, érseki javadalma világi gubernator kezelésébe került.¹⁰¹ Ily módon 1433-ban az érsekség birtokállománya Belgrád kapitányának rendelkezése alatt állott, módot nyújtva Frankónak, hogy annak jobbágyadóját a vár érdekében felhasználja. Sajnos nem tudjuk, mire kellett a pénz, bizonyos azonban, hogy nem kis összegről volt szó. A rendkívüli taxa lerovása elől a jobbágyok elköltözéssel próbáltak szabadulni, amit Frankó a macsói bánnal akadályoztatott meg, eltiltatva a megyei hatóságokkal a munkáskezek után vágyódó földesurakat attól, hogy az áttelepülni szándékozók befogadják.¹⁰² Röviden: a jobbágyoknak rögtől szabadulását attól téve függővé, hogy előbb lerója a belgrádi várnagy által kiszabott rendkívüli taxát.

A kapitányság és a hozzá kapcsolt megyei ispánságok teendőinek ily gondos intézése nyomán Matkónak mi dolga sem akadt Belgrádban. Nyugodtan fordulhatott tehát Bosznia felé. Vállalkozásához az anyagi alapokat Zsigmondnak több helyről kellett nem kis leleménnyel, biztosítania. A megyei ispánságok bevételei aligha voltak Belgrádtól elvonhatók, ezek tehát nem jöhettek szóba. Állandó, bár nem számottevő jövedelmet jelentett a kunok bírāja címen – Garai Miklós nádor 1433 decemberében bekövetkezett halála után – járó összeg,¹⁰³ amelynek pénzbeli értékénél hasonlíthatatlanul többet jelentett a kun fegyveres erővel való közvetlen rendelkezés joga. Mint nem először, most is gyorsan lehetett egyházi javadalmakat igénybe venni. Szokatlannak mondható, hogy mindjárt három kiutalására, gubernátorságba adására került sor. A váradi püspökségére, amely éppen üresedésben volt, az imént elhunyt fő- és titkos kancellár, Albeni János zágrábi püspök egyházmegyéjére és a Szt. János-lovagrend auranai perjelsége kormányzó-ságáéra. Amíg ezek a rendelkezések, amelyek ideiglenes szekularizációval értek fel, nem mondhatók szokatlanoknak, a pénzszerzés merőben új módja került alkalmazásra azzal, hogy Zsigmond Matkó kezébe adta a Zágráb városból húzható jövedelmet s ezzel egy királyi várost, amely meg tudta őrizni szabadságát, kényszerített rendkívüli méretű vagy legalábbis szokatlan időközökben esedékes adózásra.¹⁰⁴ Kézpénzbevételt jelentett végül Matkó számára a felhatalmazás az 1434. évi kamarahaszna beszedetésére.

¹⁰¹ *Fraknoi V.*: A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Bp., 1895. 508. – *Mályusz E.*: A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat. 9.) Bp., 1958. 98. sk. 1.

¹⁰² *Nagy Gy.*: A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. II. k. Bp. 1889., 301. A belgrádi várkapitányság és az érsekség szoros kapcsolatának bizonyítékául ugyanekkor (1433. máj. 15. ill. 17) az érsekség bácsi udvarbírája Frankó familiarisa volt. (Ua. 300., 302. sk. 1.)

¹⁰³ *Tkalčič* i. m. II. k. 89. l. (1434. júl. 6.) – Matkó 1434. ápr. 4. Albanandorban kelt oklevelében kevei és krassói ispánnak, a kunok bírójának nevezi magát. (DI. 43.992.)

¹⁰⁴ A váradi püspökségről: 1434. dec. 10, gubernator (Zichy VIII. k. 537. l.). Zágrábról az első ismert adat: 1433. dec. 22, Matkoni inter cetera episcopatus Zagrabiensis et civitatis . . . gubernatori

Ez az akció önmagában is felért egy hatalmas vállalkozással. Oly apparátust kellett máról holnapra megszervezni s azt egy időben lehetőleg megyénként vagy – a későbbi állapotokból következtetve – legfeljebb két-három megyét összefogva működtetni, amely az egész országra kiterjedt. A helyi viszonyokkal ismerős megbízottak kijelöléséhez, összeválogatásukhoz az ország egészének áttekintése volt a feltétel, s mert a begyűjtés általában behajtást jelentett, az egyes dicatorok mellé fegyveres kíséretet kellett adni. Az 1434. évre Matkó viselte a kamarahaszna ispánja címet, amint az szokás volt, az adóztatás lebonyolításában új vonást jelentett azonban a kancelláriai stílusnak az a kifejezése, amely szerint ő adószedői iurisdictionja alá vonta az ország valamennyi földesurát, birtokosát. Munkatársa királyi felhatalmazással testvére, Frankó volt. Bár őt nem illette meg a kamarahaszna ispáni cím, a munka oroszlánrésze reá hárulhatott. Az adó behajtása ugyanis a boszniai hadművelettel, Matkó harctéri szereplésével párhuzamosan haladt, s azért is elhúzódott, mert az adókulcs határozatlan volt, értelmezése pedig vitákra adott alkalmat.

Az adó az 1411-i decretum szerint, amely utoljára szabályozta, portánként 30 ezüstdénárt tett ki,¹⁰⁵ a pénz állandó romlása következtében azonban az 1420-as évek elején az eredetileg száz dénáros forintért 300 dénárt kellett fizetni, a fillérnek, dukátnak, quaringnak nevezett váltópénzek elértéktelenedése pedig egyenesen katasztrofális lett. A kincstár úgy próbálta jövedelmét biztosítani, hogy az adót szilárd valutában, aranyforintban kezdte követelni. Ily kísérlettel legelőször 1414-ben találkozunk¹⁰⁶ s ami 1423-ban még adószedői túlkapasznak számít, azt, hogy ti. minden öt telek egy aranyforintot fizessen, 1427-ben Zsigmond már az ország régtől fogva érvényesülő dicséretes szokásának nevezi.¹⁰⁷ A szokás azonban nem érvényesülhet mindenütt. Voltak vidékek, ahol a földesurak egymás közti megállapodása megakadályozta a követelés érvényesülését. Így volt 1434-ben Szatmár megyében, ahol Matkó dicatorainak követelését a földesurak elutasítva megakadályozták, hogy jobbágyaik aranyforintban fizessék meg tartozásukat. Mivel egész megye nemességével mégoly erős fegyveres kíséret sem vehette fel a harcot, az adó behajthatatlan maradt, s Matkó kénytelen volt Zsigmondhoz fordulni segítségért. Ezt (1434. okt. 13.) megkapta, egyrészt a megye birtokosaihoz intézett oly parancs formájában, hogy azonnal engedjék meg a *lucrum camere* beszédését aranyforinttal vagy új nagy – száz dénáros – ezüstforintban számítva, vagy akár váltópénz quaringgal is, ezt azonban a kialakuló – tehát határozatlan – árfolyamon,¹⁰⁸ másrészt a megyei hatóság azon

(*Tkalčić* i. m. II. k. 87), 1434. júl. 6.: comes Kouiensis ac iudex Cumanorum et gubernator episcopatus Zagrabiensis (ua. II. k. 89.), 1435: gubernatoris prioratus Aurane et episcopatus Zagrabiensis ac civitatis montis Grechensis de iuxta Zagrabiam (ua. II. k. 108.), 1434. aug. 10: inter cetera comiti Kouiensis et capitaneo Nadoralbensi ac gubernatori episcopatus Zagrabiensis (ua. II. k. 111.). A perjelséget már korábbról Matkó kezében levőnek mutatja Zsigmond 1434. nov. 28. oklevele (*Fejér* i. m. X/7. k. 564.).

¹⁰⁵ *Bónis-Bácskai* i. m. 232. sk. 1.

¹⁰⁶ *Nagy I. – Véghely D. – Nagy Gy.*: Zala vármegye története. Oklevéltár. II. k. Bp., 1890. 395. – *Schönherr Gy.*: A bécsi udvari kamara levéltárának magyar vonatkozású oklevelei. Történelmi Tár 1887. 562.

¹⁰⁷ *Zichy* VIII. k. 117., 313.

¹⁰⁸ cum floreno auri seu maiori nova nostra moneta, que nunc in regno nostro Hungarie predicto cuditur aut cum alia moneta nostra minori quaring appellata vera tamen et iusta ac in cameris nostris cusa ad valorem dictorum florenorum se extendente. (DI. 105.492.)

utasításával, hogy az engedelmességet megtagadó földesurak birtokait foglalja le és adja át Matkónak.

Az egész adószedéstről szóló ez az előttünk ismeretes egyetlen adat magában is érzékeltetheti, hogy a behajtás gonddal és kiadásokkal járt. Számításunk szerint a hozzávetőlegesen 200 000-re becsülhető telekállomány után a *lucrum camere*, amelyet Matkó felhasználhatott hadjáratában, 40 000 aranyforintot tehetett ki. Ez az összeg kevésnek bizonyult, úgyhogy Matkó a sajátjából még 6000 aranyforintot fordított a vállalkozásra. Az akció, ha arra gondolunk, hogy az országnak a királyi kincstárba befolyt egész évi telekadóját is elvitte, költségesnek mondható, hozzá kell azonban tennünk, hogy elsősorban azért, mert az adó alacsony. A siker annak ellenére is elvitathatatlan, hogy Matkó a törvényes bosnyák királyt vive magával, számíthatott ennek párthíveire, ami csökkenthette a kiadásokat. Úgy tűnik, hogy mindent összevéve a siker mögött joggal tételezhetjük fel a gondos felkészülést.

A kancellária leírása szerint Matkó visszaszerezte a királyi várakat, élükön Jajcával, mégpedig anélkül, hogy a törökök rémületükben ellen mertek volna állani,¹⁰⁹ ami természetesen úgy értendő, hogy nem kívántak beavatkozni a bosnyák belviszályokba. Ugyancsak a kancellária szerint Matkó több várat visszatartott magánál, így biztosítva Zsigmond fennhatóságát az országrész felett. 1437-ben (szept. 27.) ezek közül a várak közül egyeseket Zsigmond nevében Matkó még mindig kezében tartott.¹¹⁰ Annak ellenére, tegyük hozzá, hogy – valószínűleg 1435 tavaszán¹¹¹ – a Bázélból hazatérő Zsigmond elé Pozsonyba felvezette Tvrtko István királyt és báróit, akik azután ott hűséget esküdtek a császárnak.

A jól sikerült vállalkozás után sor került a pontos elszámolásra. Matkó igazolta, hogy a fegyverbe szólított királyi haderőn kívül 1117 lándzsányi sereget fogadott fel saját pénzén, ami neki 6000 aranyforintba került, Zsigmond pedig elismerte tartozását. Mivel készpénzben nem tudott fizetni, az összeg fejében, valamint további 7000 aranyforintért zálogba adta Matkónak és testvéreinek a Körös megyei Szentgyörgy várat, azzal az ígérettel, hogy az tíz évig nem váltható tőlük vissza.¹¹² Az uradalom 1439-ben, amidőn Albert király elhatározásából Matkó és felesége, valamint Frankó végleges birtoka lett,¹¹³ két mezővárosból és 73 helységből állott. Két mozzanat is mutatja, mennyire valóságos értékén alul elszámolva került a Tallóciak kezébe: 1438-ban, mint látni fogjuk, maguk is érezve, mennyire meg lehet ütközni az uradalom alacsony értékelésén, további követelésü-

¹⁰⁹ *Thallóczy–Áldásy* i. m. 115. sk. 1. Az igen sok erődítmény közül Jajcán kívül két várat említett meg a kancellária név szerint: Komothynt és Bachaczt (ua. 125.), ill. Wrandoght és Bechacht (Df. 231.190.)

¹¹⁰ *e quorum [castrorum] aliqua etiam ad presens nomine nostre maiestatis apud manus eiusdem Mathkonis bani sunt et habentur.* (Ua. 116.)

¹¹¹ 1434. okt. 8-tól 1435 máj. 10-ig tartózkodott Zsigmond Pozsonyban vagy környékén (*Sebestyén B.*: A magyar királyok tartózkodási helyei. Bp., 1926. 75.). 1435 tavaszára azért vették Tvrtko eskütételét tehetni, mivel ez az időpont esik legközelebb a Matkó és Zsigmond közti 1435. jún. 27. Nagyszombatban kötött megállapodáshoz.

¹¹² Dl. 34.067. Vö. *Rokai P.*: Poslednje godine balkanske politike Kralja Zigmunda (1435–1437) Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. XII/1 (1969) 101.

¹¹³ *Teleki J.*: Hunyadiak kora Magyarországon. X. k. Pest, 1853. 55., 62. – *Csánki*: Körös-megye. 15.

ket táblázták reá,¹¹⁴ 1444-ben pedig kincstartójuknak és sáfárjuknak, számtartójuknak (dispensator), aki tehát a közös birtokok és jövedelmek szétesztását intézhette, s így a család bizalmasának mondható, név szerint Iohannes Petri de Barneliis de Paduának szolgálatai elismerése és jutalom gyanánt, átengedve az uradalom négy faluját, pontosabban egy vámhelyes birtokot és három falut,¹¹⁵ vele még 5000 aranyfrt vételárat is fizettettek. Az eladási ár a vevő számára nem lehetett magas, hiszen ellenkező esetben indokolatlan lett volna az ügylet ajándékozás jellegének hangoztatása, s ha neki megérte, mennyivel inkább elmondható ugyanez a Tallóciáról, akiknek kezében 13 000 aranyfrt fejében az uradalomnak túlnyomó része – várral, mezővárosokkal és tizennyolcszor több helységgel – maradt.

A boszniai hadmenet sikere végleg meggyőzhette Zsigmondot, ha ugyan maradt kételye, hogy a Tallóciák az ő emberei. Nem is fukarkodott elismerésének jeleivel elhalmozni őket. Alig halt meg (1435. okt. 13.) apósa, Cillei Hermann bán, azonnal kinevezte utódjává Matkót.¹¹⁶ Az ő működési területe ezzel nyugatra, a tenger mellék felé tolódott. Mindjárt a következő évben megragadta az alkalmat, hogy a horvát–dalmát bányságot megszerezze magának. Ez akkor két testvér, Frangepán János és István kezében volt. Matkónak az alkalmat a Frangepánok kiszorítására az idősebb testvérnek az a törekvése szolgáltatta, hogy apósának, a nagyhatalmú Ivoniš Nelipčićnek hagyatékára rátegye kezét, miután, fiúörökös hiányában, előzőleg minden elképzelhető jogi formulával igyekeztek az átháramlást lehetővé tenni. Matkó úgy lépett fel, mint a veszélyben forgó királyi jog védelmezője. Elfogadtatta Zsigmonddal, hogy kivételt még egy bánnal sem lehet tenni, amidőn pedig Frangepán vonakodott a hagyatékot kiadni, sőt fegyvert fogott, haddal indult ellene. Akciója igazolására sikerült Zsigmonddal elhitetnie, hogy Frangepán, szövetségben Murad szultánnal, Horvátországban és Dalmáciában felkelést készít elő azzal a szándékkal, hogy királlyá koronáztatja magát.¹¹⁷

Szabad kezet kapva, Matkó hadjáratot szervezett. A pénzt hozzá külföldről, főleg velencei és ragusai kereskedőktől, de más városokból is igen súlyos feltételek mellett felvett kölcsönökből szedte össze.¹¹⁸ Kiadásait egyszer 60 000, máskor 42 000 aranyfrtra becsülte. Az előző, boszniai vállalkozással szemben mintha erre kevésbé sikerült volna országos jövedelmeket igénybe vennie. Valószínűleg ezért is járt a hadmenet a családra nagyobb közvetlen haszonnal. Frangepán oly kemény ellenállást tanúsított, hogy Matkónak sok híve halálával kellett fizetnie, s végül is csak a szerencséének köszönhető sikerét: a harcok folyamán meghalt Frangepán, özvegye pedig átadta a Nelipčić birtokokat, még Knint is, az országrész erősségét, noha ez zálog címén volt kezében.¹¹⁹

¹¹⁴ Df. 231.190. (Arhiv Hrvatske. Jugoszláv Akadémia: X–76).

¹¹⁵ *Telekí* i. m. X. k. 153. l.

¹¹⁶ Okt. 7-i királyi privilegium (*Tkalčić* i. m. II. k. 115.) már mint bánt sorolja fel az országnagyok közt. Engel Pál szíves felvilágosítása szerint a dátum: IX. Id. Oct. feltehetőleg elírás Nov. helyett.

¹¹⁷ *Thallóczy–Áldásy* 116–119.

¹¹⁸ *propriis ipsorum sumptibus expensisque et pecuniis per eosdem Mathkonem et Frankonem banos ad scitum imperialis maiestatis ab extraneis partibus et notanter de certis civibus et mercatoribus Venetiarum et Ragusii ac aliarum certarum civitatum ad maxima ipsorum obligamina nomine veri mutui ac acquisitis et receptis* (Df. 231.190.)

¹¹⁹ *Sufflay M.*: A Nelipicsiek hagyatéka. Turul 25 (1907) 84. *Thallóczy L.–Barabás S.*: A

A vállalkozást Matkó idősebb öccsével, Petkóval küzdötte végig, amint hogy báni teendőinek ellátásában is annak segítségét vette igénybe. Először csak hallgatólagosan. Elárulja ezt Matkó egyik korai (1436. febr. 8.) szlavon báni oklevele, amelyben a „Relacio domini Perkonis” kancelláriai jegyzet éppen úgy bizonyítja az öccs hivatali működését, mint a rendelet szövege, amely arról szól, hogy Matkó elengedi a zágrábiaknak a testvére által kivetett pénztaxa be nem hajtott részét.¹²⁰ Valószínűleg hasonló módon vette igénybe segítségét Matkó azután, hogy Frangepán János halálával ő lett (1436. máj. 11.) Frangepán István mellett a horvát–dalmát bán, hogy 1437. november elejére a félretolt Frangepán helyébe Petkót adassa maga mellé bánnak. Ettől fogva Matkó 1445-ben bekövetkezett haláláig egyedül viselte a szlavon, Petkóval pedig közösen a horvát–dalmát báni tisztelet. Mivel Petkó kinevezését fél évvel megelőzően (1436. május) Frankó elnyerte a szőrényi bánságot, Zsigmond uralma utolsó évére a három idősebb testvér az országnagyk közé tartozott. Matkó tekintélyének jele, hogy a Zsigmondhoz küldött követek közül, akik nem most kezdtek olyan utasítást hozni magukkal, hogy keressék a találkozást vele, és igyekezzenek őt megnyerni,¹²¹ a szavojai herceg követe 1437 szeptemberében, beszámolva a császártól nyert kihallgatásról, a tanácsban jelen levők közt első helyen őt említette.¹²²

Tekintély és vagyon egymással lépést tartva növekedett. A szentgyörgyi uradalom megszerzése után két évre, 1437-ben a Tallóciak hasonló terjedelmű váruradalmat nyertek Zsigmondtól. Nem zálogul, hanem adományul. A szentgyörgyi zálogösszegnél nagyobb tartozását róhatta le vele Zsigmond, ezért is gondoljuk, hogy az 1436-i Frangepán elleni vállalkozás ellenértékének, a globálisan 60 000 aranyfrtra tett összegnek kétharmadát fizette meg vele. Mivel ugyanis a Tallóciak 1476-ban, amikor eladták a szóban forgó uradalmat Matucsina Gábor kalocsai érseknek, 40 200 frtot kaptak,¹²³ az összeg joggal látszik azonosíthatónak az uradalom értékével. Az utódok nélkül elhalt Alsáni János Valkó megyei birtokai: Vértvár kastély, Atak és Szöcs mezővárosok s 65 helység voltak ennek az uradalomnak a részei.¹²⁴ A Tallóciak nem királyi elhatározásból lettek Alsáni-örökösök. Ők már két évvel korábban – úgy látszik – eldöntötték egymás közt, hogy Valkó megyét, ahol, mint emlékezünk, 1430-ban zálogbirtokot szereztek, fejlesztk családi birtokaik központjává. Akkor, amidőn – kijátszva az elvet, hogy a magvaszakadt családok javainak a szentkoronához vissza kell kerülniük, s azok csak királyi adományból lehetnek új birtokosoké, azaz a Nelipčičé-hagyatékkal kapcsolatban a Frangepánokkal szemben érvényesített elvet meghazudtolva – magukra ruháztatták az imént említett Alsáni-val valamennyi, szám szerint 46 Valkó megyei birtoka – Lyzkoban egy régi (Bán fia András) kúriával, Bathyaban Hermanvára nevű kastéllyal – tulajdonjogát, cserébe megígérve, hogy özvegyének gyámjai és védelmezői lesznek.¹²⁵ A tervszerűség feltételezését

Frangepán család oklevéltára. I. k. (Magyar Történelmi Emlékek. Első osztály: Okmánytárak. XXXV. k.) Bp., 1910. 274–282., 286–288.

¹²⁰ *Tkalčić* i. m. II. k. 119.

¹²¹ DRTA X. k. 575., bázeli zsinat 1432; XII. k. (1901) 177., velencei doge 1437; *Iorga: Notes* II. k. 282, 310, 335, 337., Ragusa 1430–1436, *Gelcich* i. m. 417., 427., 436., Ragusa 1430–1436.

¹²² DRTA XII. k. (hrsg. v. G. Beckmann. Gotha, 1901.) 195. l. 1437. szept. 15.

¹²³ *Csánki: Magyarország*. II. k. 288., 381. l.

¹²⁴ *Thallóczy–Áldásy* 121. sk. I. – *Csánki* i. m. II. k. 277. sk. I.

¹²⁵ Dl. 44 035. Az oklevél Engel szerint (i. m. 220.) „közel egykorú hamisítványnak tűnik”.

megerősíti, hogy a többi Alsáni-birtokot (Alsánvár, Váralja, Valkóvár) utóbb szintén kezükbe kerítették, ugyanakkor más megyében szerzett birtokaik – Szentgyörgyvárát kivéve – jelentőségben elmaradnak a Valkó megyeiek mögött.¹²⁶

A Valkó megyei birtokok közvetlenül érdekeltté tették a Tallóciákat az ország védelmében. A Száva-vonalon feltartóztatva a törököket, uradalmi épségben maradásáról gondoskodtak. De Valkó megye szomszédos volt Szrebernikkel, s így a birtokok a ragusai kereskedelmi-gazdasági kapcsolatok fenntartásához háttér gyanánt szolgálhattak, ugyanakkor a közeli Belgrád védelmét megkönnyítette, hogy jobbágyaikat bármikor kirendelhetnék annak érdekében.

A Belgrád 1440-i sikeres védelméből levonható következtetés szerint a Tallóciáknak kétségtelenül törődniük kellett a vár folyamatos erősítésével, de talán mégsem véletlen, hogy az erről szóló egyetlen adat, amelyet ismerünk, működésüknek éppen Valkó megye felé forduló szakaszához fűződik. Ragusai mesteremberek felől értesülünk, akiket Matkó fél esztendőre Belgrádba szerződtetett. 1437-ben egy téglaegetőkemence üzemeltetését értő mestert, ugyanebben a munkakörben dolgozó másik mesterrel és egy munkással együtt, valamint ciszternák és boltívek készítésében járatos kőművesmestert segédével, akik valamennyien vállalták, hogy kötelességüknek a bán vagy officialisai utasítása szerint tesznek eleget.¹²⁷ Az erődítmény tüzérségi felszereléséről egy burgundi lovag, Bertrand de La Brocquière korunkra maradt leírása ad felvilágosítást. A szemtanú elismerően szólt róla, külön kiemelve az akkor modernnek számító három hatalmas bronzágyút, amelyek egyike oly nagy volt, hogy hozzá hasonlót a sokat tapasztalt utazó sehol sem látott.¹²⁸

A Valkó megyei hatalmi súlypont kialakulása korántsem jelentette a Tallóciák érdekkörének összeszűkülését. A Balkánnak Ragusa mögött messze elterülő tájai mintha varázserővel irányították volna magukra figyelmüket. Talán helyesebb is volna úgy mondanunk, hogy az a földrésnyi terület, ameddig Ragusa gazdasági érdekei kiterjedtek, s amelyet ők ifjúj években közvetlen közelből megismerve otthonuknak éreztek, arra ösztönözte őket, hogy minél nagyobb részeire tegyék rá kezüket. Mintha korlátlanoknak érezték volna a számukra itt nyíló lehetőségeket. A boszniai várak, amelyek Tvrtko Istvánnak uralmába visszahelyezése után kezükben maradtak, további terjeszkedésre ösztönözték őket. Szemet vetettek Hranic Sandalj bosnyák nagyvajdának 1435-ben bekövetkezett halála után, mivel nem volt fiúutóda, egész örökségére, tehát Humra, magyar nevén Halomföldre, amely az újkorban Hercegovinának nevezett országrésszel volt azonos.¹²⁹ Humnak mint a magyar koronához tartozó területnek megszállására Zsigmond 1435 (ápr.

¹²⁶ Temes m.: Sarud és Keve m.: Füzeg vétel útján királyi hozzájárulással (1436), Bács m.: Váralja kastély és öt birtok (1480), Zala m.: Peleske vár (1446), Körös m.: Szobocsiná uradalom vétel útján Albert király adományával. (*Csánki* i. m. II. k. 60., 123., 180., III. k. 13., Körörmegye 20.)

¹²⁷ *Dinić* i. m. II. k. 41. sk. 1.

¹²⁸ Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Első osztály: Okmánytárak. IV. k. (*Hatvani M.*: Magyar Történelmi okmánytár a brüsszeli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. IV. k.) Pest, 1859. 303.: Le capitaine de ceste place est vn chevalier de Aragouse que lon nomme messire Mathico, et est lieutenant vng sien frere nomme le seigneur frere. – *Szamota I.*: Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten. Bp., 1891. 80.

¹²⁹ *Wertner M.*: A középkori délszláv uralkodók genealógiai története. Temesvár, 1891. 241. sk. 1. – *Klacić V.*: Bosznia története. Fordította Szamota I. Nagybecskerek, 1890. 296.

26.) adott utasítást a horvát–dalmát bánoknak, de hogy az akció mögött Tallóci Matkó állott, bizonyossá teszi a királyi parancsnak Matkó nevét feltüntetető kancelláriai jegyzete.¹³⁰ Matkó 1435-ben adományul is kérte a tenger melletti Narenta vámjával együtt az országrészt,¹³¹ Sandalj örökségét azonban nem sikerült megszereznie, mivel a nagyvajda unokaöccse, Stipán vajda, ugyanaz, akit 1440-ben III. Frigyes hercegi rangra emelt, erősebbnek bizonyult.¹³²

V.

Zsigmond adományát Matkó az Alsáni-örökséggel arányban álló szolgálattal hálálta meg. Minden erejével támogatta a királyt, hogy a trónutódlás kérdését régi terve szerint rendezhesse. Zsigmond szándéka, hogy veje, Albert osztrák herceg, morva őrgróf legyen a magyar király, ismeretes volt, az utolsó pillanatban azonban megvalósítását bizonytalanná tette, hogy a királyné, Borbála ellene fordult. Ő ugyanis a lengyel királyt, a 14 éves Ulászlót kívánta a magyar trónon látni, s bizonytalan volt, hogy tervének nem tud-e majd híveket szerezni. A döntő pillanatban Zsigmond latba vetve minden maradék erejét, Prágából hazatérőben 1437. december 5-én, négy nappal halála előtt elfogatta feleségét, és Tallóccival Pozsonyba vitette.¹³³ A királyné eltávolítása, a cselekvő tényezők közül kikapcsolása szabaddá tette az utat Zsigmond kísérete számára, hogy Albertet dec. 18-án Pozsonyban királynak nyilvánítsa, 1438. jan. 1-én pedig Székesfehérváron megkoronáztassa.

Az új király tisztában volt a három testvér-bán állásfoglalásának jelentőségével. Megtartotta őket tisztségükben, s bár 1438 februárjában kormányát újjá szervezte, ők voltak azok, Hédervári Lőrinc nádor, Bátori István országbíró, Nánai Kompolt Pál és János pohárnokmesterek mellett, akiknek életét a változások nem érintették.¹³⁴ Ellenkezőleg: uralma alatt munkakörhöz jutott legfiatalabb testvérük, Jován (Iohannes), vagy mint a ragusaiak, de Thuróczy is nevezték: Zovanus. Róla, a család Benjáminjáról eddig nem tudtunk érdemlegesen szót ejteni, s most is csak ennyit mondhatunk: hogy megismerje a világot, ugyanakkor ő is ismert legyen a királyi udvarban, Matkó magával vitte olaszországi útjára.¹³⁵ Hazatérésük után a legegyszerűbb megoldásul valamelyik jól jövedelmező egyházi javadalomba behelyeztetése kínálkozott. Matkót attól, hogy így járjon el, korántsem az egyház hivatásának valamiféle tisztelete vagy a magyarországi klérus érdekeire való figyelem tartotta vissza. Mennyire nem, azt megmutatta, amikor Ozorai Pipo példájára két távoli rokonát is elhozta Magyarországra, és dús jövedelmű püspökséget adatott nekik. Mindkettőt szülőföldjükéről nevezték nálunk. Curzolai János 1435. jún. 4-én a váradi, Curzolai Ábel 1438. máj. 5-én a zágrábi püspökség élére

¹³⁰ *Thallóczy–Barabás* i. m. I. k. 265. sk. I.

¹³¹ *Iorga* i. m. II. k. 330. sk. I.

¹³² *Gelcich* i. m. 432–436. 1441.

¹³³ Tallóci Matkó Ragusához intézett 1437. dec. 11-i tudósításában maga beszámolt a városnak a királyné foglyul ejtéséről (*Matković, P.*: Spomenici za dubrovačku povjest u vrijeme ugarsko-hrvatske zaštite. *Starine* I (1869) 201. – *Iorga* i. m. II. k. 346.)

¹³⁴ *Mályusz E.*: A kancelláriai tevékenység Albert király uralma alatt (1438–1439). *Opuscula classica mediaevaliaque in honorem J. Horváth ab amicis collegis discipulis composita*. Bp., 1978. 297. sk. I.

¹³⁵ *Thallóczy–Áldásy* 114.

került.¹³⁶ Az előbbi mint ferences szerzetes valóságos püspök lett, az utóbbi fiatal kora miatt csak gubernator. Az ő előtűnésüknek az a legvalószínűbb magyarázata, hogy Matkó a két egyházmegyét, amikor már tovább nem tarthatta őket gubernatori hatalma alatt, tőle függő klerikusok kezében kívánta látni. Nyilván nem azzal a szándékkal, hogy a jövedelmek teljes egészükben védenecsei legyenek.¹³⁷ Bármelyik Curzolari helyett kineveztethette volna öccsét, ebben azonban harci erények szunnyadtak. Katonai képességei megmutatására alkalmat Belgrádban Frankó mellett talált, akinek jól jöhetett, amikor szörényi bán lett, a testvéri segítség. Jovánt, miután beletanult mesterségébe, bátyjai nyugodt lélekkel kineveztethették Alberttel belgrádi kapitánynak. Ebben a munkakörben 1438. márc. 1-én találkozunk vele először.¹³⁸ Utána heteken belül sor került a legstílszerűbb egyházi javadalommal való felruházására, amidőn Matkó átengedte neki a gubernatori címen kezében levő auranai perjelséget. Mivel máj. 15-én Ragusa Jovánt perjelnek mondta,¹³⁹ eléggé szűk időközre szorítva állapíthatjuk meg, mikor lett a Tallóci család tagja a Szt. János-lovagrend magyarországi tartományának főnöke s ezzel, mint a Zsigmond-kori politikai közfelfogás megrögzítette, a hivatalt viselő banderialis nagybirtokosok egyike.¹⁴⁰ Az bizonyos, hogy nem pápai, hanem Albert királynak főkegyúri jogára támaszkodó kinevezéséből.

Nem egészen egy évtized alatt a Tallóciak a bárók közé jutottak. A magyar főurak elismerték valamennyiüket magukkal egyenrangúaknak, s szinte versengve fogadták őket családjukba. Matkó mint özvegy ember¹⁴¹ Lévai Cseh Margitot, Garai Miklós, a nádor hasonló nevű fiának özvegyét, Cseh Péter 1436–1437 erdélyi vajda, előbb macsói bán, királyi lovászmester leányát vette feleségül,¹⁴² Petkó Garai Jánosnak, a nádor öccsének és Hedvig mazovia hercegnőnek ugyancsak Hedvig nevű leányát,¹⁴³ Frankó Kusalyi

¹³⁶ *Fraknoi* i. m. 520., 522. – *Bunyitay V.*: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. I. k. Nagyvárad, 1883. 257. sk. l.

¹³⁷ Zsigmond 1437. okt. 19. Prágából a pápához supplicatiót kívánt benyújtani Matkó kérésére unokaöccse, Ábel érdekében, aki egyházjogot tanul a paduai egyetemen, kérve, hogy egyházi javadalmat kapjon – figyelemmel az ő érdemeire, amelyeket a törökök ellenében szerzett – és utalva Dominis János zenggi püspökre, aki mint királyi tanácsos és követ felvilágosítást adhat a pápának, nyilván afelől, hogy melyik volna az óhajtott beneficium. (Dl. 44.168.) A supplicatio, amelynek kancelláriai jegyzete: Ad mandatum domini imperatoris Slick cancellarius, Zsigmond közbejött halála miatt már nem került elküldésre. Ezért nincs is nyoma a vatikáni levéltár regstrom-köteteiben. 1440-ben, mihelyt Ábelt püspöki jogkörének gyakorlásában a pápa megakadályozta, Matkó, mintegy magától értetődően, ismét a zágrábi egyházmegye kormányzója lett. (Levéltári Közlemények 11 (1933) 80. l. Dl. 35 568.)

¹³⁸ *Thallóczy–Áldásy* 125. Magnificus bátyjai mellett ő ekkor egregius.

¹³⁹ *Gelcich* i. m. 420.

¹⁴⁰ *Bónis–Bácskai* i. m. 418., 426. Az bizonyos, hogy nem pápai, hanem Albert királynak főkegyúri jogára támaszkodó kinevezéséből. – *Gelcich* i. m. 446. Dl. 34 067., 44 241. Vö. *Pray, G.*: Dissertatio historico-critica de prioratu Auranae. Viennae, 1773. 47. l., *Kukuljević Sakcinski*, l.: Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj. Rad 82 (1886) 12–19. l. Vö. *Margalits E.*: Horvát történelmi repertórium. I. k. Bp., 1900. 646. sk. l.

¹⁴¹ Klára nevű feleségével együtt 1433. ápr. 7. nyert Rómában egyházi kedvezményeket. (*Lukcsics* i. m. II. k. 144. sz.)

¹⁴² *Fügedi* i. m. 47. l. – *Wertner M.*: A Lévai Csehek. Századok 35 (1901) 337. sk., 342. – 1451. szept. 14-i pápai supplicatióban neve: Magdolna. (*Lukcsics* i. m. II. k. 1239. sz.)

¹⁴³ *Fügedi* i. m. 155. l. – *Wertner M.*: A Garaiak. Századok 31 (1897) 916. sk. l.

Jakcs Ilonát, szintén bárói család tagját, amennyiben nagyapja tárnokmester, egyik nagybátyja váradi püspök, a másik székely ispán,¹⁴⁴ apja, László pedig erdélyi vajda volt.¹⁴⁵

Milyen előnyökkel jár a társadalom csúcsán elhelyezkedő maroknyi csoportba tartozás, a hatalom urainak egymás hibáit elnéző jóindulata mily magától értetődően elháríthat akadályt ott, ahol a szigorú törvényesség csak hátrányosan döntene, azt Tallóci Matkó Albert rövid uralmának mindjárt elején megtapasztalhatta. A Habsburg király, aki elfogadta ugyan a súlyos választási feltételeket, amelyeket pártja, a főpapok és főurak Zsigmondhoz hű csoportja egyetemlegesen megszabott, egyesek iránt azonban kegyének jeleit az első évben szűkmarkúan osztogatta, ebben a tekintetben a Tallóciakkal sem tett kivételt. Ha tehát Matkó és testvérei netán gazdag adományt vártak tőle trónralépése után, csalódtak. Fellengző dicséreteket, de ezekkel arányban nem álló jutalmul mindössze az utólagos hozzájárulást kapták, hogy pénzükért megvettek maguknak egy Temes és egy Keve megyei birtokot, valamint örök tulajdonul elnyerték a két birtokban rejlő ún. királyi jogot, amelyről Albertnek azért nem eshetett nehezére lemondania, mert annak gyakorlatban érvényesíthető értéke úgysem volt.¹⁴⁶ A királynak ez a hideg tartózkodása még inkább kiemeli az előkelők együttérzését, amely bírói ítélet formájában biztosította a Tallóciak számára a szentgyörgyi uradalmat.

Kétséges ez, sajtáságos módon, még Zsigmond utolsó napjaiban vált, akkor, amikor Matkó a legnagyobb szolgálatot tette királyának, részt vállalva Borbála királyné akciójának leszerelésében. Szentgyörgy várát, mint tudjuk, 13 000 aranyfrt értékben zálog gyanánt tartották, 1435 óta, kezükben a Tallóciak. Az uradalom elkobzott birtok volt, amely Zsigmond hatalmába úgy jutott, hogy tulajdonosát, Prodavizi Ördög Miklóst 1433-ban Cillei Hermann szlavón bán a körösi bírói széken vad kegyetlenséggel végrehajtott gáztettei miatt fej- és jószágvesztésre ítélte. Bűnei közül a bán csak olyanokat említett, amelyek áldozatai nemesek voltak: két asszonynak tüzes vassal megvakítása, egy férfinak és nővéreinek máglyán megégetése.¹⁴⁷ Hogy hány és milyen más szörnyűség terhelte még lelkét, nem került feljegyzésre, hiszen pallosjoga alapján szabadon járhatott el a jobbágyok ellen. A halálos ítélet nem került végrehajtásra. Prodavizi egy ideig a bán foglya volt, de még Cillei életében visszanyerte szabadságát, sőt módjában volt lépéseket tenni elkobzott vagyona visszaszerzésére. 1437 márciusában Prágában elhitve Zsigmonddal, hogy csak fogságban léte alatt szenvedett károsodását szeretné jóvá tétetni, azt a kegyet kérte és nyerte el, hogy mindazon elmarasztaló ítéletek érvénytelenek, amelyeket perbeli ellenfelei, felhasználva kényszerű elmaradását, ellene meghozattak, ily pereit pedig újra kezdhették. Zsigmond nyilván elfeledte már, hogy birtokelkobzás előzte meg a raboskodást, nem emlékezett ennek okára, s így nyugodt lélekkel megadta a kért felhatalmazást.

Kellett valakinek lennie környezetében, aki tudta, mi van Prodavizi rovásán, de azt is, mint lehet elhárítani a szlavón bán ítélet következményeit. Prodavizinek ez a szövetségese a titkos kancellária protonotariusus, Büki István volt, aki a Magyarországon maradt

¹⁴⁴ *Fügedi* i. m. 163., 166. – *Bunyitay* i. m. I. k. 250. sk. I. – *Komáromy A.*: Magyar nemzetségek. Turul 10 (1892) 22.

¹⁴⁵ *Dl.* 13 558.

¹⁴⁶ *Mályusz*: A kancelláriai tevékenység. (Cím a 134. j.-ben.) 301.

¹⁴⁷ *Teleki* i. m. X. k. 57.

Gathalóci Mátyás helyett a Zsigmond mellett Csehországban tevékenykedő titkos kancellária munkáját alkancellári címmel a császár, majd Albert király megalégedésére irányította.¹⁴⁸ Prodavizivel kapcsolatba jutását megértetheti, hogy mindketten Zala megyében voltak birtokosok, ahol az Ördög család Peleske várat mondhatta a magáénak. A Prodaviziket felváltva Peleskeieknek is nevezték.¹⁴⁹ Bükinek volt tehát módja, hogy pártfogolja Zsigmond előtt Prodavizit, sőt arra is, hogy ne sajnálja Tallóci Matkót, ha kellemetlenség éri. Sőt. Neki mint zágrábi főesperesnek volt alkalma összezördülni Matkóval és kifogásolni ennek mint gubernátornak az egyház elevenébe vágó, magát talán személy szerint is érintő intézkedéseit.

Azt, hogy Prodavizi támogatója jártas az udvari intrikákban, ugyanakkor higgadtan ki tudja várni, amikor immár nem egyszerűen pártfogoltja melletti, hanem Tallóci elleni intézkedés megtételére vehető rá az uralkodó, elárulja Zsigmondnak az a második oklevele, amely nemcsak bűnbocsánatot biztosít, hanem Szentgyörgy várat visszaitéli teljes joggal és örök birtokul az előbbi tulajdonosnak.¹⁵⁰ Az oklevél kibocsátásának helye és ideje a bizonyíték, hogy a csapás Matkó ellen irányult: Znaim és dec. 8. Tehát a Prágából Magyarországra visszatérő király utolsó tartózkodási helye, ahol. elmúlását közeledni érezve, nov. 21-én megállapodott és a dec. 9. bekövetkezett halált közvetlenül megelőző nap, amikor Matkó Pozsony felé útban van a fogoly Borbálával. Egyaránt a legalkalmasabb hely és idő, hogy az alkancellár a király elé terjessze javaslatát, és vele kiadassa a parancsot, amely a kancelláriát oly határozat írásba foglalására utasítja, amely Tallóci-ellenes anélkül, hogy a haldokló ezt észrevehetné. A Prodavizi kezébe került mindkét ún. kegyenylvántó oklevél a titkos kancellária által teljesen szabályosan, titkos pecséttel megerősítve látott napvilágot.

Prodavizi sietett ezeknek mielőbb érvényt szerezni. Albertet jan. 1-én koronázták meg, s ő febr. 17-én a király előtt, amikor bírói székét tartotta, felmutatva a két oklevelet, Tallóci ellen pert kezdett. Vádat emelt ellene, hogy bár Zsigmond a rosszakarói sugalmazására elvett várat, megbocsátva neki, visszaadta, ezt a határozatot nem teljesítette. Tallóci személyesen adott válasza úgy szólt, hogy a vár zálogjogon az övé, s erre vonatkozó bizonyítékait kész előterjeszteni. Albert az oklevelek bemutatásának időpontjával Szt. György nyolcadát (máj. 1.) tűzte ki, fórumául pedig a királyi személyes jelenlét bíróságát jelölte meg. Halasztás után az érdemleges tárgyalásra az úrnapiját követő napon, ítélelhozatalra pedig ugyanennek negyedik napján (jún. 15.) került sor. Albert ekkor Prágában tartózkodott, s ezért helyette vikáriusa: Pálóci György esztergomi érsek, főkancellár, Hédevári Lőrinc nádor és Bátorfi István országbíró elnököltek, s az ítéletlevél is az ő nevükben került kiadásra.

Ez az oklevél név szerint felsorolja a bírótársakat,¹⁵¹ ami ha nem is rendkívüli, de éppen nem gyakori jelenség, s így tudjuk, hogy közöttük volt Matkó apósa és Frankó

¹⁴⁸ *Bónis Gy.*: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp., 1971. 110. – *Mályusz* i. m. 304.

¹⁴⁹ *Csánki* i. m. III. k. 172., 132.

¹⁵⁰ *castrum suum ZenthGyvrghwara nuncupatum in comitatu Crisiensi situatum pariter cum omnibus suis pertinentiis sibi decrevimus debere relaxari ipsum relaxamus atque remitti committimus per ipsum iure sibi incumbenti perpetuo possidendum.* (Df. 231.190. Jugoszláv Akadémia. X–76.)

¹⁵¹ *reverendis in Christo patribus dominis Simoni de Rozgon Wesprimiensis, Clementi lauriensis et Mathie Vacienis ecclesiarum episcopis, necnon magnificis viris Petro Cheh de Lewa alias wayuode*

feleségének közeli rokona, Jakcs Mihály volt székelyispán, valamint Gathalóci Mátyás váci püspök, Zsigmond utolsó fő- és titkos kancellárja. Közülük ketten eleve elfoglaltaknak tekinthetők, a három elnökről, valamint Gathalóciról pedig, amennyire a Tallóciakhoz fűződő kapcsolataikból megítélhető, bizonyosnak látszik, hogy együtt éreztek az alperessel. Matkó tehát nyugodt lehetett, hogy számíthat a bíróság tekintélyesebb felére. Ugyanakkor a többi bírótárs egyikéről sem ismeretes olyan adat, amelynek alapján fel lehetne tételezni ellenséges állásfoglalásukat.

A bírának ez a kedvező hangulata lehetővé tette volna, hogy Matkó a magával hozott bizonyítékok közül csak kettőt mutasson be. Azért nem többet, mert a bíróság azoknak alapján hozta meg ítéletét. Ezek: Zsigmond 1435. jún. 27-i oklevele, amellyel Szentgyörgy várat összesen 13 000 aranyfrtért elzálogosította Matkónak és a császári káptalannak az iktatásról szóló bizonyoságlevele. A Matkó javára szóló ítélet ugyanis úgy szólt, hogy a vár zálogjogon az övé, testvéreivel együtt be is iktatták, s mert birtokjoguk megelőzi a Prodavizi által felmutatott kegyelemlevelet, a vár az övék. Ily kedvező döntés felől Matkó, amint végignézett a bíróságon, biztos lehetett. Valahogyan azonban, úgy látszik, lelkiismerete mégsem nyugodt. Mintha maga is érezné, hogy megütözésre ingerlő a zálogösszeg. Még egy bizonyítékot hoz hát elő, Zsigmondnak egy kettős oklevelét. Ennek első tagja Zsigmondnak Znaimban 1437. nov. 26-án kelt, római királyi titkos pecsétje alatt, a második ezt Pozsonyban 1437. december 5-én átíró, magyar titkos pecsétjével megerősítő oklevele. Próbáljuk meg, más forrásanyag hiányában, szövegük vizsgálatára szorítkozva a bennük rejlő jogi elemeket eseménysorrrá feloldani.

Frangepán elleni vállalkozásának kiadásairól Matkó még nem számolt el. Nem sietett ezzel, mert a velencei, ragusai kölcsönökből fedezett hadjárat eredményeit, az elfoglalt várakat, birtokokat, amíg csak lehetett, nem szándékozott kiengedni kezéből. A bizonytalanság azért előnyös számára, mert látja, hogy az érték felülmúlja a kiadások végösszegét. Znaimba érve, a király egészségének hanyatlása megértette vele, hogy tovább nem várhat. Az elszámolás pénzügyi részét megejtette tehát Zsigmonddal, és nov. 26-án elismervényt kapott, hogy a király neki 42 000 aranyfrttal adósa. Biztosítéskul továbbra is kezében maradhattak a foglalmányok. Ugyanakkor érezve, hogy Szentgyörgy 13 000 aranyfrtos zálogértéke szemetszúróan alacsony, s talán megsejtve Prodavizi mozgolódását, Büki állásfoglalásából pedig megértve, hogy a bárók közt vannak, akik az összeg alacsonyágát kifogásolják, elhatározta, hogy 42 000 aranyfrtnyi követelése egy részét betábláztatja, s ezzel lefegyverzi az elégedetlenkedőket. Mekkora legyen ez a rész? Egyszerre legyen sok is, meg kevés is, tehát határozatlan s a jövőben aszerint változtatható, amint pillanatnyi érdekeinek leginkább megfelel. Hétezer aranyfrt mindenképpen, de esetleg 40 000 is. Ha ugyanis a várat vissza kellene adni Prodavizinek, előnyös volna ezt minél nagyobb zálogösszeg megtérítésére kényszeríteni. Jól gondolta, hogy 20 000 aranyfrt elég nagy teher, de a kétszerese? Ez magában is elveheti a vár visszakövetelőjének kedvét.

Transsilvano, Emerico filio wayuode de Marczaly comiti Themesiensi et Michaeli Jakch de Kwsal pridem comiti Siculorum, Ladislao filio wayuode de Thamasy ianitorum regalium magistro ac egregiis Ladislao filio condam Iohannis de Maroth, Nicolao de Pelsewcz et Danch filio Petri de Maczodonya magistrisque prothonotariis aliis etiam quampluribus potioribus proceribus regni et iurisperitis nobiscum in examine ipsius cause in iudicio existentibus et in premissis diu laborantibus. (Df. 231.190.)

A december 5-i oklevél, amely megőrizte a Matkóra előnyös elszámolást, fogalmazásával két értelmezést enged meg: a régi zálogösszegnek 20 000 aranyfrtra kiegészítését csakúgy, mint 20 000 frttal 33 000-ra felemelését.¹⁵² A megállapodás írásba foglalását Matkó nem bízhatta a magyar kancellária Znaimban levő osztályára, mert tartani lehetett attól, hogy Büki az összeget illetően csak egyértelmű fogalmazásba megy bele, másrészt a Zsigmondot kísérő bárók, a királyi tanács akkori tagjai felvilágosítást követelnek a Frangepán-ügyről. A politikai háttértől, a vállalkozás lényegének tisztázásától kezdve az elfoglalt és Tallóci-kézben levő várak várható sorsáig. Meg kellett fontolni, hogy a Frangepánok egy évtizedig horvát–dalmát bánok voltak, mielőtt Matkó kidobta őket méltóságukból, nemcsak ismerőseik, hanem rokonaik is voltak a magyar bárók között,¹⁵³ tartani lehetett attól, hogy lesznek, akik felszólalnak mellettük. Zsigmond nyilván Matkó kérésére állította ki oklevelét birodalmi kancelláriájával. Ennek feje, Schlick Gáspár – 1433 óta kancellár – régi ismerőse volt Matkónak még olasz-szági szereplésük idejéből, tág lelkiismeretű ember, akinek nem okoz problémát a görbe utakon járás. Ellenvetés nélkül megfogalmaztatja a Matkó által kívánt oklevelet, és ráütteti a római királyi titkos pecsétet. Egyáltalán nem lehet azt állítani, hogy az oklevél magyar szempontból érvénytelen volna. Nemcsak Zsigmond, hanem később Albert alatt is hiteleseknek tekintették a hasonló kancelláriai kiadványokat.

Oklevelét Matkó magával vitte, amikor Zsigmond Borbálával Pozsonyba küldte őt és Lévai Cseh Pétert, a korábbi erdélyi vajdát. Pozsonyban találkozott a Budáról a király elé siető fő- és titkos kancellárral, Gathalóci Mátyás püspökkel, s vele dec. 5-én kiállította a nov. 26-i oklevél szövegét megerősítő magyar kancelláriai oklevelet. A valóságban sem a találkozás, sem az oklevél megfogalmazása nem történhetett meg 5-én, mivel Matkó dec. 11-én, Znaimból jövet, Bécsben volt, s innen írta meg Ragusának, hogy itt értesült a császár haláláról.¹⁵⁴ A király nevében halála után és oly napra datálva állíttatni ki oklevelet, mintha még élne, még korántsem kancelláriai családtság jele. Matkó kaphatott Zsigmondtól dec. 5-i kelettel a magyar nagykancelláriának szóló oly utasítást, hogy a nov. 26-i oklevelet kettős nagy pecsétje alatt privilegium formájában állítsa ki. Ez esetben a dec. 5-i oklevélben a szöveg élére az *Ad litteratorium mandatum domini imperatoris* kancelláriai jegyzetnek kellett kerülnie.

De vajon ott állott-e, annak bizonyosságául, hogy valóban az eseményeknek ez a Matkót kedvező színben feltüntető folyamata felel meg a valóságnak? A bizonyíték hiányzik, mivel az 1438. jún. 15-i ítéletlevél a felmutatott okleveleket nem szó szerint tartalmazza, hanem *oratio obliquában*, tehát elhagyva a kancelláriai jegyzetet, megfosztva ezzel a Matkó korrektségét igazolni alkalmas előadásunkat legfőbb támaszától. Az olvasót gyanakvásában, hogy valóban oly szívdertően követték-e egymást a fejlemények, mint leírtuk, megerősítheti az ellentmondás, hogy a Matkó által pótlólag, negyediknek bemutatott oklevelet bezzeg szóról szóra iktatta be szövegébe az ítéletlevél! Ez, Cillei Frigyes bán 1433. máj. 13-i oklevele, amellyel Prodavizit vagyonekbozásra ítélte, s amely gaztetteit

¹⁵² A jún. 15-i ítéletlevél indokolása az utóbbi felfogást tükrözi: *pro premissis triginta tribus milibus florenis auri sepenominatis Mathkoni, Frankoni et Petro banis ac Iohanni fratri eorum sub pactis, conditionibus et expeditoria cautione in prescriptis litteris suis privilegialibus specificatis.*

¹⁵³ *Thallóczy–Barabás* i. m. II. k. a genealógiai tábla nem tünteti fel, hogy a Frangepánok anyja Garai Miklós nádor nővére volt. (*Wertner M.*: i. m. Századok 31 (1897) 916.)

¹⁵⁴ *Vö.* a 133. jegyzettel.

részletesen elbeszélte, hivatva volt a bíróság tagjait meggyőzni, hogy Szentgyörgy várát méltán veszítette el. Joggal kérdezhetjük: ha itt az ítéletlevél szó szerint iktatta be Matkó bizonyítékát, miért nem tette ugyanezt előbb is? Az olvasóban támadt gyanakvást ezek után mi is kénytelenek vagyunk a magunkévá tenni, sőt tovább menve megerősíteni azzal a figyelmeztetéssel, hogy a dec. 5-i privilégiumnak szabály szerint kettős – nem pedig titkos – pecsét alatt kellett volna napvilágot látnia, tehát római naptár szerint datálva, amiről azonban szó sincs az ítéletlevélben. Mindebből pedig az a következtetés vonható le, hogy Schlick Gáspárnak a római kancelláriában követett eljárása, amellyel Zsigmond nevében a maga javára szóló okleveleket állíttatott ki alkalmazottjaival,¹⁵⁵ a Gathalóci vezette kancelláriát sem hagyta érintetlenül. Azzal a különbséggel, hogy a Tallóci javára itt kiállított oklevél megfelelt Zsigmond intencióinak.

De visszatérve tulajdonképpeni tárgyunkra: a személyes jelenléti bíraskodásban 1438-ban résztvevők többsége nem sejtette, hogy a Matkó javára szóló ítéletnek milyen alaki hiányai vannak. Gathalócinak, aki csak nem régóta volt váci püspök, főkancellárból viszont alkancellár lett, s aki a bírótársak közt ült, természetesen mindenről tudnia kellett. S kívülre még mások is gyaníhatták, miről van szó. Az ő beleegyező hallgatásuk – ismételjük – eggyel több bizonyíték arra, hogy a Tallóciakat a bárók befogadták maguk közé.

Az 1438. jún. 15-i ítélet, elutasítva Prodavizit, a Tallóciak számára biztosította Szentgyörgy birtoklását. Egy év múlva végleg tisztázódott a helyzet Albert adománylevelével. Hosszú külföldi tartózkodásáról hazatérve, a veszélyesnek ígérkező török háború küszöbén a király megértette, hogy engednie kell szűkmarkúságából, ha azt akarja, hogy bárói teljes erejükkel kiálljanak mellette. Rákényszerülve vállalta a bőkezűen adományozó uralkodó szerepét, amelyet apósa fél évszázadon át oly sikerrel játszott. Matkónak 1439. júl. 19-én Szentgyörgy vár jutott örökbirtokul, s ezzel végleg megszabadult a gondtól és kísértéstől, hogy az uradalom védelmére még egyszer a Prodavizi-perben használthoz hasonló fegyverhez nyúljon. A vár végleges birtokbavétele két szakaszban bonyolódott le. Az elsőben megszűnt a két fiatalabb testvér, Petkó és Jován részesedése. Az ő jogigényük nyilván viszonylag csekély volt, Matkó és Frankó tehát könnyen ki tudták őket fizetni, következésképp az adománylevelét csak nekik és Matkó feleségének javára szóló. A császári káptalan 1439. júl. 19-én így is iktatta be őket. A következő lépésül Matkó megváltotta Frankó részét, s most már a maga, valamint felesége számára aug. 13-án Kabalban, a Titel környéki táborban kért és kapott Alberttól adománylevelet. Ennek erejével az iktatás okt. 22-én ment végbe. Ezzel Szentgyörgy a Tallóciak Matkó-ágának törzsbirtoka lett. Csalókának bizonyuló ábránd! Matkónak nem született feleségétől utóda. Talán ezért is számított 1444-ben ismét a négy testvér együttesen Szentgyörgy birtokosának.¹⁵⁶

A Tallóciak kezében Albert uralkodása idejében összpontosult hatalom területi megosztását áttekinthetően szemlélteti az a jegyzék,¹⁵⁷ amely feltünteti, hogy a királyi váruadalomokat zálogba vagy tisztség címén ideiglenesen ki birtokolta. Hosszú a várak névsora, amelyek sorsáért a Tallóciak voltak felelősek, amint a terület is, amelyet védtek,

¹⁵⁵ Bresslau, H.: Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien. Erster Band, Zweite Auflage. Leipzig, 1912. 537. sk. l. – Dvořák, M.: Die Fälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 22 (1901) 60. sk. l.

¹⁵⁶ Teleki i. m. X. k. 55. sk., 62. sk., 156. sk. l.

¹⁵⁷ Engel i. m. 197–204.

Orsovától az Adriai-tenger melléki Klisszáig óriási kiterjedésű. Az itt gyakorolt hatalom nem jelentett családi gazdagságot, s tévednénk, ha bármelyik régi bárói család magánbirtokához mérve próbálnánk következtetni a Tallóciak vagyonára. A várak tömege a király bizalmából volt náluk, jó részük azonban azért lehetett ott, mert a főurak nem törték magukat utánuk. Jól tudták, mennyi gond és kiadás jár velük. A Tallóciak szemszögéből nézve a vártömeg bizonytalan halmaz, amelyből hogy mennyi változtatható családi birtokká, azt az idő volt hivatott megmutatni. Ilyennek legfeljebb kettő tekinthető: Vervár és Kővár, az előbbi Valkó, az utóbbi Pozsega megyében, amelyek az Alsáni-birtokokkal lettek a Tallóciaké, mint láttuk magánjogi megállapodással, amihez Prágában 1437-ben Zsigmond csak hozzájárulását adta. Vervár egyébként castrum seu castellum volt, nem is szokás a várak közt számon tartani.^{1 5 8} Királyi várnak egyikük sem számított, nem említi őket a hivatkozott jegyzék sem.

Az abban felsorolt, Tallóci-kézben levő várak több csoportba oszthatók aszerint, hogy közelebb vagy távolabb állottak a családi vagyon részeivé váláshoz. Három zálogbirtok volt ehhez legközelebb, Szentgyörgy, amely, mint láttuk, 1439-ben azzá is lett, továbbá Szrebernik és a sorsában osztozó, vele együttesen említett Barkaszád, amelyeket 1430-ban adott Zsigmond a Tallóciaknak zálogba. Barkaszádot akkor még csak kastélynak mondták, s mostani castrum neve úgy is fel volna fogható, hogy építkezéssel a közelmúltban nyert vár jelleget. Említése a várjegyzékben arra mutat, hogy Brankovics György törekvései ellenére a Tallóciak még mindig kezükben tartották Szreberniket. A legbizonytalanabbnak látszott a három zágrábi püspöki vár birtoklása, mivel ez csak a püspök kinevezéséig tarthatott. Mint láttuk, sikerült Matkónak, amidőn a pápa megakadályozta, hogy Ábel személyében családtag kerüljön a püspöki székbe, gubernátor címén az egyházmegyét s vele a várakat kormányzása alatt megtartania. Ennél többet a jövőben nem remélhetett. Ugyanez történt a kalocsai érsekség két várával, amelyek jövedelme szintén gubernátorság címén szolgálta Belgrád védelmét. Még ezeknél is elképzelhetlenebb lett, miután Jován perjellé lett, hogy az auránai perjelség három vára és négy kastélya családi vagyonná volna változtatható. Megingott ellenben Zágráb és Körös városok önállósága. Ezeknél, mint a Hunyadi-kor fejleményei utóbb megmutatták, a közvetlen királyi hatáskörből kiesésük, tartós báni hatalom alatti létük közel hozták a fenyegető veszélyt, hogy földesúri függésbe kerülhetnek.

Nem látszott valószínűnek, hogy a horvát bánság 11 vára, amelyek közül főleg Klissza, Knin és Osztrovica ismeretesek, valamint a szörényi báni, továbbá a belgrádi kapitányi rendelkezés alá tartozó húsz vár, köztük Orsova, Szentlászlóvára, Keve megszűnhetnek királyi erődítmények lenni. Ezekből egyetlenegy sem tudott volna akár a legnagyobb gazdasági tehetség nyereséges objektummá varázsolni. Mennyire a hatalom függvénye volt ez a várláncolat, az heteken belül kiderült, amikor Orsova, Szörény, Görény, Miháld várak a szörényi báni hatalommal együtt a két Hunyadi Jánosé lettek. Az utolsó két csoport, a Nelipčić-hagyaték és az 1434-ben elfoglalt Bosznia három-három vára ellenben már közel került, hogy a Tallóciak magánbirtokaivá legyenek. Az előbbieket annyira tartósan, hogy a közöttük legismertebb, Cetina a Tallóciak comes címének jelzője lett Cetina ispánja formában, az utóbbiak sajnos meg nem állapítható időre, ami azonban a forrásanyag számbavétele során feltehetőleg egyszer még tisztázható lesz.

^{1 5 8} Csánki i. m. II. k. 277. Engel i. m. 127.

VI.

Az Albert halálát követő politikai fordulat a Tallóci családot a magyar bárókkal a vázolt rokoni kapcsolatok által jellemzett érzelmi összeszövődöttségben találta. Nem oly értelemben, mintha Zsigmondnak és vejének a színéről eltűnésével a Tallóciak, mintegy támasz nélkül maradván, szükségképpen sodródtak volna abba a táborba, amely eredetileg az özvegy királyné, Erzsébet legerősebb hatalmi riválisa, anyja, Borbála szövetségeseiből verbúválódott. Mérlegelve a kérdést, vajon megtalálhatták volna-e helyüket Erzsébet párthívei körében, azt kell mondanunk, hogy a királyné két unokatestvére, Garai László és Cillei Ulrik vezette Habsburg-párt inkább tudta volna biztosítani magyarországi hatalmi helyzetüket – s ezt saját érdekében nyilván szívesen meg is tette volna –, mint a Jagelló-párt. Így éppen annak az útnak megismerése, amelyen a Tallóciak Albert halála után haladtak, alkalmas feltárni a folyamatot, amely a vállalkozó családot új hazájával érzelmiileg is összeforrottnak mutatja.

Első lépésül Matkó elvállalta, hogy részt vesz abban a küldöttségben, amelynek feladata tárgyalni Krakkóban a lengyel rendekkel a feltételek felől, amelyek elfogadásával Jagelló Ulászló elfoglalhatná a magyar trónt. A tárgyalások során bizonyára módosult a résztvevők felfogása, mégpedig saját táborukon belül is. A magyar bizottság titkárnak, Vitéz János titkos kancelláriai protonotariusnak a köznemesség állásfoglalását tolmácsoló érvei aligha maradtak Matkóra hatástalanul. A bizottság a királyné felhatalmazásával tette meg Krakkóban ajánlatát, közben azonban Erzsébet megbánta engedékenységet, attól kezdve pedig, hogy fiúgyermeknek adott életet, egyetlen gondja az lett, hogy ennek biztosítsa a koronát. Elégedetlenségének jele, hogy a hazatérő Matkót és Marcali Imre asztalnokmestert, amidőn tájékoztatására megjelentek Komáromban, elfogatta.¹⁵⁹ A bán, miután egy soproni polgár segítségével visszanyerte szabadságát,¹⁶⁰ az Ulászló-párthoz csatlakozott. Tekintélyét mutatja, hogy az a jún. 15-i oklevél, amelyben lengyel és magyar főurak kezességet vállaltak, hogy Ulászló megtartja Erzsébet-pártiaknak szabad jövetelt és távozást biztosító ígéretét, az ő nevét másodikként, közvetlenül Hédervári nádoré után sorolta fel.¹⁶¹

Az V. László és Ulászló koronázása (1440. máj. 15., júl. 17.) közti fejlemények, majd a két párt fegyveres harcai a Tallóci családnak történeti szerepet juttattak. A négy testvérnek együttesen kellett helytállania az országhatár védelmében, amikor a koronáért

¹⁵⁹ *Fraknoi V.*: A Hunyadiak és a Jagellók kora. (A magyar nemzet története. Szerk. Szilágyi S. IV. k.) Bp., 1896. 12. sk. 1. – *Hóman B.* (–*Szekfü Gy.*): Magyar Történet. III. k. Bp. (1934) 269. sk. 1. – *Mályusz E.*: A magyar rendi állam Hunyadi korában. Századok 91 (1957) 75. sk. 1. – Ulászló megválasztása Krakkóban márc. 8. történt, Erzsébet Komáromban febr. 8 – máj. 10. tartózkodott.. (*Sebestyén* i. m. 77. l.)

¹⁶⁰ Ennek vagyonát Erzsébet elkobozta, és – jellemzően – Cillei Ulrik kancellárjának, valamint marsalljának adta. (*Házi J.*: Sopron szabad királyi város története. I. rész. 3. k. Sopron 1924. 197.) Matkó elfogatásáról Dominis János váradi püspöktől ápr. 9-én értesült Kusalyi (Hadadi) Jakcs László, aki a hírt másnap közölte a bán dési sókamarásával, az olasz Papeval, ajánlva neki, hogy a só minél nagyobb részét szállíttassa a várható lefoglalás elől Udvarhelyre. Matkó tekintélyét és Jakcs ragaszkodását tanúsítják ennek szavai: Nos enim morte preventi a parte domini bani alienamur. (DI. 55.202.) Matkó megszabadulásáról viszont Garai László április 29-én értesült. (Zichy IX. k. (1899) 9. l.)

¹⁶¹ *Kovachich, M. G.*: Supplementum ad vestigia comitorum apud Hungaros. I. k. Buda, 1798. 493.

és ezzel együtt azért folyt a harc, hogy az államhatalmat kik gyakorolják, s a vele járó előnyökből kik s mily mértékben részesüljenek. A történeti helyzet világos volt: Szendrőnek 1439-ben történt sikeres ostroma után 1440-ben II. Murad szultán alkalmasnak találta az időt, hogy Belgrádot elfoglalja. Minden jel arra mutatott, hogy szándékát sikerül megvalósítania. Semmi jele sem volt ugyanis, hogy az egymással vetélkedő két párt a veszély pillanatában félreteszi önző érdekeit, és megkísérli, erejét egyesítve, a közös ellenség feltartóztatását.

A török, felmentő sereg készülődésétől mit sem zavartatva, folytathatta az ostromot, a védők magukra voltak hagyatva. A túlerővel szemben sikerüket több körülménynek köszönhatték. Korszerűen felszerelt volt maga a vár. A Tallóciak által egy évtizeden át irányított építkezés gondosnak bizonyult. A falak kiállották a próbát, és tűzi fegyverekben sem volt hiány. Fegyelmezett volt a védőrség. Hány emberből és kútból állhatott, sejtelmünk sincs. Egyetlen harcosnak nevét sem ismerjük. Bátor, elszánt, teendőivel tisztában levő és meg nem alkuvó embernek bizonyult a várkapitány, Tallóci Jován. Abból a pár életrajzi adatból, amelyet megismertünk, annyi látszott valószínűnek, hogy egyházi javadalmába azért is húzódott vissza, mert testvérei mint legfiatalabbat övni kívánták a megpróbáltatásoktól. Magányt kedvelőnek látszó egyénisége, amely azonban eltökéltséget takart, bizalmat ébreszthetett az összezárt védőkben, akikkel a fáradságos és veszélyeket egyaránt meg kellett osztania. Ugyanakkor kitartásra ösztönözhetette az a tudat, hogy nincs magára hagyatva, bízhat testvéreiben, azok mindent megtesznek megmentésére, a vár felszabadítására. Valóban így is történt.

A fő munka a pénz előteremtése volt zsoldosok fogadására, hadianyag beszerzésére. Ezt két úton, lényegében ugyanazon módon sikerült elérni. Első lépésként Frankó megadóztatta saját jobbágyaikat. Állításunk, bár nincs írásos bizonyítékunk, nem alaptalan feltevés. Logikus következtetésnek látszik, hogy a Tallóciak jobbágyaik oly megterhelését, amilyenben a János-lovagrend falvai részesültek, megengedhetőnek tartásuk, ilyenről pedig már maradt emlékünknél. Ez Frankónak a krassószentmiklósiakhoz (Baranya m.) május 20-án intézett felszólítása, hogy Nándorfehérvár védelmére levele felmutatójának, Dóci Mihálynak szolgáltatassanak át telkenként egy aranyforintot.¹⁶² Dóci 1435-ben mint Tallóci-familiaris Krassó megye alispánja volt,¹⁶³ érthette tehát, mint működik az adóprés, s nem lehet kétségünk, hogy az adót behajtotta. A másik út a király közvetlen rendelkezési joga segítségével jutni adóhoz. Ebben a vonatkozásban a körülmények nagyon súlyosak. Ulászló még nincs megkoronázva, és a kancelláriában Vitéz János protonotarius is még csak keresi a formulát, hogyan lehetne megmagyarázni és érvényesnek elfogadtatni a Szt. István ereklyetartójáról levett koronával való királyavatást. Amikor tárgyalások és alkudozások folynak Budán, az érdekeltek pedig készülődnek a székesfehérvári útra, a királyi uradalmak jobbágyaikra nem lehet kivetni telkenként egy aranyforintos adót, mert az egyoldalú megterhelés lenne. Ilyet csak akkor lehetne tenni, ha valamennyi földesúr jobbágjai hasonló teher viselésére kötelezhetnének. Különben a királyi jobbágyság elszélednének, átköltöznének a szomszédos főúri és egyházi uradalmakba. Megadóztathatók ellenben a királyi városok és mezővárosok. Az ő anyagi erejük igénybevételehez nincs szükség a nagybirtokosok megkérdezésére és hozzájárulására, a

¹⁶² *Thallóczy–Áldásy* 134.

¹⁶³ *Pesty* i. m. III. k. 340–350.

király közvetlenül kérhet tőlük subsidiumot. Jelentős összeget lehet így is összegyűjteni. Az egész adókivetés egyetlen, előttünk ismeretes emléke, Ulászlónak Szomolnokhoz intézett parancsa¹⁶⁴ szerint ez a bányahely 400 aranyforintot tartozott fizetni, s a hely jelentőségéhez mérten növekedhetett a többi városra kirótt összeg.¹⁶⁵ Az így begyűlt pénzből természetesen az előlegezett kiadásoknak már csak utólagos megtérítésére lehetett a Tallóciaknak számítaniok.

Június 17-én, amikor Ulászló kibocsátotta subsidium-fizetési felszólítását, a török a király szerint is szárazon és vízen körülfogva tartotta Belgrádot, sőt más erődtímenyek ostromára is készülődött. Az adószedés így elkésettnek látszik. Számításba véve azonban a kor magyarországi hadvezetésének vállalkozás jellegét, amikor a vezérek előlegezik az uralkodónak a sereg csatasorba állításának költségeit, joggal gondolhatjuk, hogy a Tallóciak számára ez esetben szintén előzetes kiadásaik megtérítését jelentette az utólag beszedett és elszámolt városi adó. Nincs kétségünk afelől, hogy a vállalkozás a Tallóciak számára, a végső leszámolás alkalmával, most sem bizonyult kevésbé nyereségesnek, mint a Nelipčić-hagyaték megszerzésekor. Vigyáztak érdekeikre, magatartásukat azonban nagyvonalúság jellemezte. Behajtották annak ellenértékét, hogy egyikük kockáztatta életét, s hogy nem húzódtak vissza biztonságosabb tájakra, mint annak idején a Garaiak a macsói bánsgból. Belgrád védelme oly vállalkozás volt, amely előnyösen zárult számukra. De a kor minden családi hatalma úgy növekedett, azzal erősödött, hogy a hadi vállalkozások eredménye árán újabb anyagi és erkölcsi tőke gyűlt össze, amelyet birtokszerezésre lehetett fordítani. A Tallóciak azzal, hogy készek voltak jobbágyaikat a várvédelem érdekében önhatalmúlag megadóztatni, s így jobbágyságuk gazdasági erejét, mint valami látens tőkét vették igénybe, voltaképpen felmentést szereztek maguknak az utókor előtt, amiért előzőleg oly hatalmas uradalmakat egyesítettek kezükbe. Egy évtizeddel korábban, amidőn Ragusainak hívták őket, s Tallóc nem volt az övék, semmiképpen sem tudták volna az 1440-i teljesítményt nyújtani. A nándorfehérvári kapitány címével akkor ugyan sokra mentek volna! Amíg ők csak kockázatot vállaltak, tudva, hogy anélkül nincs nyereség, az igazi áldozatot jobbágyaik hozták, amikor véres verejtékkel megszerzett aranyforintjaikat odaadták adóba.

Belgrádnak magyar kézben maradása 1440-ben a kortársak előtt valószínűleg nem látszott oly jelentősnek, mint amennyire a mi tudatunkban él, akik 1456 és 1521 történetéből megtanultuk, mit jelentett volna a 15. századi Magyarországra, ha elesik a Duna vonal legfontosabb erődtímenye. Sem a kortársak, sem maguk a Tallóciak nem ütköztek meg, hogy Jovánnak 1441-ben át kellett adnia a kapitányságot ugyanannak, aki 1439-ben a szörényi bánsgot vette át Frankótól: Hunyadi Jánosnak. Bár történeti forrásanyagunk feltáratlansága következtében az 1440 utáni fejleményeket ma még kevésbé ismerjük, mint a megelőző kor eseményeit, azt — mint látni fogjuk — biztosan állíthatjuk, hogy a Tallóciak neheztelést senkivel szemben sem éreztek, amiért Belgrádot és a tőle keletre fekvő országrészt el kellett hagyniok. Magyarázatul azt mondhatjuk, hogy ők eleve inkább kötődtek nyugat, délnyugat felé, aminek már korábban jelét is adták,

¹⁶⁴ *Thallóczy–Áldásy* 135. sk. 1.

¹⁶⁵ Az oklevelet, mint fogalmazása és külső alakja is mutatja, mivel Ulászló még nem volt megkoronázva, a lengyel királyi kancellária bocsátotta ki. (A kancelláriai jegyzet: *Ad mandatum domini regis Iohannes de Konezpole regni Polonie cancellarius*. DI. 13 555.)

Belgrád pedig számukra a munkaterületek egyikét jelentette, amelyhez hasonló máshol is található. Őket a vállalt munka elvégzése, a közben felmerült feladatok megoldása, egyáltalán: maga a tevékenység érdekelte. Mintha még nem forrtak volna eléggé össze sem a tájjal, sem annak problémáival. Mintha művészek lettek volna, akik alkotásvágytól nyugtalanítva cselekszenek.

Hogyan történt, nem tudjuk, csak az eredményt látjuk: egyszer csak az övék volt a Nelipčić-hagyaték. Talán úgy, hogy 60 000 aranyfrtnyi követelésük biztosítékaul kezükben tudták tartani, s évek múltával tulajdonukká változtatták, vagy pedig Ulászlótól mint merőben újonnan előterjesztett igényük kielégítéséül kapták meg? Tény, hogy 1443-tól – ismereteink szerint – Matkó Cetina comesének nevezte magát, és ugyanazt tette mindhárom testvére, a királyi kiváltságlevelek méltóságnévsorai pedig szintén ilyen címmel illették őket.¹⁶⁶ A cím nemcsak azt jelezte, hogy a Nelipčić-vagyon a Frangepánok helyett a Tallóciaké lett, hanem azt is, hogy nem került a király kezébe. A király semmit sem tudott az állam számára abból megszerezni, mintha a birtokosváltozás, a várostromok és véres harcok, a pénzkiadások nem értek volna fel az eredménnyel. Valójában nagy volt a különbség. Amíg Frangepán mint magánföldesúr örökösödés jogán emelt igényt a birtokokra, Tallóci Matkó 1436-ban a számára legkedvezőbb esetben is csak adománybirtokul remélhette azokat. A király közvetlen rendelkezése tehát az utóbbi esetben inkább érvényesült. A Tallóciak mint első generációs család szorosabb függésben maradtak a királytól, ehhez, saját érdekükben odaadóbban csatlakoztak ott, ahol idegeneknek érezték magukat, mint a környezetükkel évszázadok óta összeforrott Frangepánok, tehát rájuk a központi hatalom inkább számíthatott.

Királyhűségüket nem érintette Jován elhatározása, hogy a pápával szabályszerűen kineveztetni magát auránai perjelnek. Említettük, hogy a perjelség csak nevében volt egyházi javadalom, úgyannnyira, hogy a királyi főkegyúri jog önmagában elég erős volt eldönteni, ki legyen a Szt. János-lovagrend magyarországi tartományának feje. Jován öt évig zavartalanul gyakorolta is Albert királytól nyert hatalmát. Mivel azonban, úgy látszik, feszélyezte, hogy helyzete nem felel meg az egyházjogi szabályoknak, lépéseket tett a pápai kúria felfogását kielégítő állapot megteremtésére. A legegyszerűbb, egyszersmind megszokásosabb mód az lett volna, hogy elismerve mulasztását, felmentésért folyamodik, és kéri pápai hatalomból való kineveztetését. De mintha restellte volna a királyi jogkör megcsorbítását, szokatlan utat választott. Úgy tett, mintha semmi köze sem volna a perjelséghez, s ezzel előzékenyen kezére játszott a pápának, hogy ennek ne kelljen tudomást vennie a magyar király tényleges hatalmáról, s még kevésbé elismernie azt. A pápa úgy hunyt szemet az előzmények felett, mintha azok mint kánonjoggal ellenkező jelenségek nem történtek volna meg. Tallóciat, a ragusai egyházmegyei lovagot úgy tekintette, mint aki Rhodos szigetén a jeruzsálemi Szt. János lovagrend konventjében kíván élni, s hogy ezt megtehesse, Cesarini Julián bíboros pápai legátust utasította: vegye fel a konvent tagjai közé, egyszersmind arra is, hogy a fogadalmat tésse le vele, majd még

¹⁶⁶ Matkó 1442. dec. 20: Zichy IX. k. 59. l., 1443, 1445: Dl. 44.351, 103 602; Petkó 1445: 35.966, Cetine Clisieque comes; 1444. szept. 30.: *Teleki* i. m. X. k. 153. l., Matko de Tallovecz comes Cetine . . . Frankonis et Petkonis modo simili comitum Cetine . . . ac Iohannis similiter comitis Cetine; 1444. febr. 22: *Gelcich* i. m. 456. l., Mathkone, Frankone et Petro de Tallovecz comitibus Cetine, nec non regnorum Dalmacie et Croacie . . . Mathkone et Frankone Sclavonie . . . banis.

ugyanezen a napon (1444. febr. 21.) neki adta, most már mint rendtagnak, az auránai perjelséget.¹⁶⁷

Vajon veszélyérzet fogta el Jovánt, és a pápai megerősítés ezt lett volna hivatott eloszlatni? 1444 legelején kifinomult idegrendszer lett volna csak képes a vihar kitörését megsejteni, hiszen a Tallóciak hatalma, szoros szövetségben a török ellen készülõ Hunyadival, szilárdnak látszott: Matkó három, Petkó két bánság ura, az utóbbival együtt mûködik Dalmáciában és Horvátországban – királyi kinevezésbõl-e vagy testvéri munkamegosztásból, egyre megy – Frankó, a perjel pedig számíthat az egyház támogatására. Mintha Frankó török fogsága is most már, hogy véget ért, növelte volna a testvérek elszántságát. A fogságba kerülés idejét csak találgathatjuk. Abból, hogy Ragusa 1441–1443-ban Matkó és Petkó mellett nem címezte Frankónak is leveleit,¹⁶⁸ joggal gondolhatunk arra, hogy a mellőzés oka a foglyul ejtés volt. Pontosabban ismerjük a kiszabadulás idõpontját. 1444. jan. 11-én teljesítette egyhangulag a ragusai nagytanács a rector és a kistanács kérését, hogy kapjon jutalmat az a magyar ember, aki a törökök kezébõl kiszabadította Frankó bánt, túlnyomó többséggel pedig úgy határozott, hogy a jutalom 200 perper értékû szövet legyen, ami, mivel akkor három perper egy aranyforintot tett ki, tekintélyesnek mondható.¹⁶⁹ Ha a várnai csataterén a Tallóciak közül egyedül Frankót látjuk mint a báni kontingensek vezérének küzdeni, ezt a tényt a Hunyadi-hûség jelén kívül úgy is felfoghatjuk, mint a fogságért bosszút állni vágyó harcos eltökéltségének bizonyosságát. A halál torkából 1444. nov. 10-én sikerült Frankónak megmenekülnie,¹⁷⁰ Petkó azonban a helyzetet pesszimiztikusan ítélte meg. A katasztrófa híre már eljutott hozzá, s bár még semmi sem bizonyos, Ulászló sorsa sem, úgy érzi, hogy el kell készülnie a legrosszabbra. Arra gondol, hogy felszámolja magyar érdekeltségeit, és elhagyja az országot. Megkérdezi Ragusától, megvásárolhatná-e Hervoia herceg egykori házát, és szerezhethet-e más fekvõségeket is? A város 1445. jan. 11-én arról értesíti, hogy minden kívánságát kész teljesíteni, nem feledkezve meg arról, hogy a bán hazájához (*patria vestra*) illõen adjon kifejezést örömének.¹⁷¹

Rövid idõ, talán hetek múltán meghalt Matkó, s vele kidõlt a család támasza. A halál idõpontját csak hozzávetõlegesen állapíthatjuk meg. Az utolsó okleveles adat, amely még mint élõrõl említést tesz, 1445. jan. 12., illetõleg 31.,¹⁷² az utódját, Cillei Ulrikot bánnak nevezõ elsõ oklevél pedig jún. 18-án kelt.¹⁷³ Mint a kortárs Ivanich Pál, Vitéz

¹⁶⁷ *Theiner. Aug.: Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia. I. k. Roma, 1863. 382. sk. 1.*

¹⁶⁸ *Gelcich i. m. 432, 435, 446.*

¹⁶⁹ A tanácsi jegyzõkönyv tájékoztató a tárgyalásról, miként jutalmazták meg „illum Hungarum Ragusii existentem . . . qui liberavit de manibus Turchorum banum Franchum de Tallouez”. (*Collectanea historiam, linguam, litteras Serbicas spectantia. Tertia sectio. Liber XXII. Documenta archivi reipublicae Ragusinae. Ed. M. J. Dinić. Beograd 1967. 111. sk. 1.*)

¹⁷⁰ *Joannis Dlugosii Senioris canonici Cracoviensis Opera omnia. Cura Alexandri Przezdziecki edita. XIII. k. Cracoviae, 1877. 721 sk. 1. – A várnai csata (1444. nov. 10.) után Frankó elõször 1445. febr. 24. Váradon adott magáról hírt: Nos Franko de Thalloucz comes Cetine regnique Sclavonie banus gubernator episcopatus Varadiensis. (Dl. 36 627.). Vajon a csatában elesett Dominis János püspök egyházmegyéjét saját elhatározásából vette kormányzása alá, bizonytalan.*

¹⁷¹ *Gelcich i. m. 460.*

¹⁷² *Dl. 103 602. – Radvánszky B.–Závodszky L.: A Héderváry-család oklevéltára. I. k. Bp. 1909. 219. l. (Az oklevélre Engel Pál figyelmeztetett.)*

¹⁷³ *Fügedi i. m. 110.*

János udvari papja és leveleskönyvének összeállítója feljegyezte, halála jeladás volt Cillei, az országrész leggazdagabb főura számára, hogy a szlavón bánúságot megszerezze.¹⁷⁴ Az időrend kétségtelen: Matkó halála után lépett fel Cillei. Királyi hatalom hiányában és oly kiváló zsoldosvezérre támaszkodva, amilyen Jan Witowetz volt, Cillei Szlavónia urává és ezzel bánjává lett. Serege elfoglalta a Matkó mint gubernator irányítása alatt álló zágrábi püspöki várakat, majd rátört az auránai perjelség birtokaira, valamint a Tallóciak szentgyörgyi uradalmára. Jován elszántan ellenállott, Pekrec vár védelme közben azonban elesett.¹⁷⁵ Szlavónia ezzel Ulrik kezébe került, s ott is maradt, amíg 1456-ban Hunyadi László kardcsapása véget nem vetett a Cilleiek uralmának.

A legidősebb és a legfiatalabb Tallóci halálával a család élete egyszerre elszürkült. Nem mintha most következő mozzanatai az előzőknél kevésbé figyelemre méltóak lennének, megismerésük pedig nem ígérne a kutatónak tanulságot. Sőt, Frankó halála egyenesen magával ragadhatja az olvasót, hiszen ő 1448-ban Rigómezőn életét áldozta Hunyadi oldalán az országért, amely befogadta őt.¹⁷⁶ Meggyőződésünk, hogy a Tallóciak sorsának nyomozása a 15. század második felének megismeréséhez a korábbiéhoz hasonló tanulságokat szolgáltathat, s ezeket mi azért nem tudjuk megismertetni, mert nem volt módunk a kor forrásanyagában kutatásokat végezni. Ha tehát befejezésül most csak futólag utalunk a család sorsára, ezt abban a reményben tesszük, hogy a feltáruló hiányok felélesztik a vágyat pótlásukra.

Petkó 1453-ban bekövetkezett haláláig megtartotta dalmát–horvát bánúságát.¹⁷⁷ Utódjául Ragusa V. Lászlótól nagy tekintélyű és hatalmú férfit kért, mert – mondotta – a fontos méltóságot csak ilyen tudná az ország érdekében és a város védelmére viselni.¹⁷⁸ A város tárgyilagosan közölte a gyász hírt, és tartózkodott a személyes sajnálkozás kifejezésétől, szavaiból azonban az érződik ki, hogy az elhunythoz hasonló utódot szeretett volna látni. Petkó helyén. Az életmű ily hallgatólagos elismerése gyenge támasz volt az utódok számára ahhoz, hogy öröklött vagyonukat megtarthassák. Az anyai rokonokra nem lehetett számítani. Sem a Garaiakra, sem a Lévai Csehekre, sem a Kusalyi Jakcsokra, hiszen annak idején nyilvánvalóan egyéni érdekek biztatták mindhárom bárói családot, hogy a Tallóciakat magukhoz kapcsolják. A család akkor számíthatott volna a magyar rokonok szövetségére, ha a második generáció szilárdan meg tud állani lábán. De az utódok fiatalok voltak, ha talán már nem is gyermekek. Matkó gyermektelen maradt,

¹⁷⁴ *Ipsi enim domini comites Cilie inter alia, quae ipsis imputabantur, statim post obitum quondam Mathkonis bani insurgentes in arma primum castra episcopatus Zagrabiensis obsederunt et ea occupaverunt: demumque castrum Szent-Gywrgh et post castra et bona alia prioratus Auranae, quae erant in Sclauonia, expugnarunt. ubi etiam circa expugnationem castrum Pökrecz magnificus quondam Iohannes Jowan dictus, frater dicti Mathkonis bani, qui ipsum prioratum tunc tenebat, fuit interemptus etc. Multa etiam alia damna fuerunt per eosdem in eodem regno illata etc.* (*Schwandtner* i. m. II. k. 35. V. Kovács S.: Magyar humanisták levelei. XV–XVI. század. Bp., 1971. 97., magyar fordítás. (*Teleki* i. m. I. k. 1852. 494. sk. I. felismerve Ivanich glosszájának jelentőségét, azt kellően értékelte.)

¹⁷⁵ *Csánki*: Körösmegye. 42., a Witowetz családot az oklevelek Bitowetz alakjában tartva számon.

¹⁷⁶ Thuróczy krónikája. *Schwandtner* i. m. I. k. 261.

¹⁷⁷ *Hóman* (i. m. III. k. 400. sk. I.) és *Fügedi* (i. m. 112. sk. I.) reá vonatkozó archontológiai adatai hiányosak.

¹⁷⁸ *Gelcich* i. m. 539.

Frankónak és Petkónak születtek utódaik.¹⁷⁹ A családot tehát nem fenyegette a kihalás veszélye, megvolt virágzásához, az öröklött vagyon megtartásához a legfontosabb feltétel. Csak arra lett volna szükség, hogy a magyarországi feudális társadalom nagyobb mértékben ismerje el az egyenesági öröklés érvényét, és szakítson a hagyományos gyakorlattal, amely az özvegyeket és árvákat a rokonok zsákmányául hagyta.

Ha a Tallóci leszármazottak anyai rokonaik segítségére sem számíthattak, mit is várhattak politikai ellenfeleiktől? Ha Cillei Ulrikától – Matkó halála és Jován meggyilkolása után – Frankó és Petkó nem tudták visszaszerezni a Körös megyei Szentgyörgy várat, hogyan tudták volna azt elérni fiaik? Cillei halála után az uradalom sem egészében, sem töredékében nem szállott rájuk vissza.¹⁸⁰ Petkó 1449-ben (jan. 31.) így ecsetelte IV. Jenő pápa előtt hozzátartozói sorsát: Matkó halála után az ő és két testvére várait, uradalmait a hatalmasok nagyobb részben elragadták, s most már Frankó árváinak is csak kevesük maradt.¹⁸¹ Mintha rossz sejtelmek gyötörték volna, s a halálra készülődne, felmentést kért a pápától, amiért annak idején Zsigmond utasítására testvéreivel egyházi javakat lefoglalt, azok jövedelmeit élvezte, noha mindenről elszámoltak a császárral, s általában parancsra cselekedtek.

A névadó családi birtok felett már a Tallóci testvérek gyermekeinek tulajdonjoga megszűnt. Hogyan és mikor, nem tudjuk. Abból, hogy 1462-ben Garai László nádor özvegye, Alexandra tescheni hercegnő és fia, Jób kezén találjuk, megerősítve látjuk a feltevést, hogy az ifjabb Garai Miklós özvegyével és Garai János leányával annak idején szövődött rokoni kapcsolatok egyaránt alkalmat adhattak László nádornak, hogy Tallócot elfoglalja. Ettől fogva viták tárgya, kit illet meg Tallóc birtokjoga. Abból, hogy egyidőben Marcali János mellett Witowetz Jánosé, az következtethető, hogy Cillei elfoglalta, de ugyanezt tette Monyorókereki Elderbach Bertold is, ugyanakkor jogot formált rá Monoszói Csopor Miklós, ő azonban átengedte egy familiarisának, aiktól azután Lindvai Bánfi Jánoshoz került.¹⁸² A 15. század második felének bárói családjai sorra igényt emeltek tehát a birtokra, és vitáztak egymással felette, éppen csak a Tallóciak számára nem maradt töredéke sem. Talán mert nem is éltek?

Petkónak 1449-ben a pápához intézett kérése, amellyel felmentésért folyamodott, s amely úgy hangzott, mint valami gyászos záró akkord, elárulja az utókornak, hogy nem a pénz, a gazdagság, hanem a hatalom volt a Tallóci család, sőt, tovább mehetünk, általában a családok virágzásának alapja. Matkó halálával a báni jogkör szűnt meg a család védelmezője lenni. Tehát az államtól a bánra ruházott felhatalmazás, hogy ő az országrész közigazgatásának, bírósági és katonai szervezetének vezetője, aki kinevezi az ispánokat,

¹⁷⁹ Frankó leszármazottai 1444-ben és 1450-ben: Miklós, László, Matkó, Ferenc, Anna (*Teleki* i. m. X. k. 153. l., Dl. 33.802., akik közül 1462-ben Miklóst, Lászlót, Ferencet, Petkó fiait pedig Jánost és Istvánt említik (Dl. 32.847.). László cetinai és klisszai comes 1458-ban (*Starine* 27 (1894) 221., 225. l. (*R. Lopašić*: Iz „Izveštaja o primorskim arkivima.” Vö. *Margalits* i. m. II. k. 395. l.) Petkó fiait: János, István (Dl. 32.847).

¹⁸⁰ *Csaniki*: Körös megye 15. nem ismer birtoklásáról szóló adatot.

¹⁸¹ *Lukcsics* i. m. II. k. 265, 266. sz.

¹⁸² Dl. 33.810 (1462 aug. 3.), 18.196 (1479 ápr. 17.), 33.447 (1489 nov. 4.) – Más részről a rokoni kapcsolat következménye, hogy 1456-ban Frankó és Petkó fiai, valamint a Kusalyiak mint a királyi jogok eltitkolói együttesen kezükben tartanak Valkó és Baranya megyei birtokokat. (Dl. 75.887.)

hadba szólítja és vezeti a nemességet, ugyanennek legfőbb bírója a körösi és zágrábi bírói széken, a rendiség kifejlődését követően politikai szerepet játszó közgyűlésen. Hatalmát éppen az a körülmény sokszorozza meg, hogy az összeszövődik az egész országrész politikai magatartását és közgondolkodását megszabó társadalommal. Ez ugyan a kiváltságosokkal azonos, de korántsem csak néhány tucat nagybirtokossal, nem is egyedül a földesurak összességével, hanem – ugyancsak a rendi fejlődés eredményéül – különböző mértékű katonáskodásra kötelezettekkel s a köteleességek arányában élvezett kiváltságok birtokosaival, amilyenek a várnemesek, predialisták, vagy akár a nemzetségekkel. Ilyen országrész azonban a hármás bánóság nem az egyedüli volt Magyarországon. A másik Erdély. A hét megyével, székelységével, szászságával, mindegyik ugyancsak sajátos szervezetével és az ugyancsak a rendi fejlődés útjára lépő románsággal, valamennyit összefogva, valamennyiük felett a vajdai hatalommal.

A bánok és erdélyi vajdák korábban, az Anjouk alatt is tekintélyt és hatalmat élveztek, oly igénnyel azonban nem léptek fel, mint a 15. század közepén. Ekkor már a központi hatalom tartós befolyásolására törekedtek, sőt a királyi korona után is kinyújtották kezüket. Valószínűleg azért ekkor, mert a társadalom törekvései is megerősödtek annyira, hogy ösztönzést lehetett tőlük kapni. Csábító feladatnak érezzük a két hatáskör ellátásának módjára egy pillantást vetni s ily módon megpróbálni – egyezések és különbségek összehasonlításával – az egyéni magatartásokat megismerni. Az előzőkben a Tallóciak életpályáját igyekeztünk tetteik, törekvéseik eredménye gyanánt értelmezni, úgy véljük azonban, hogy sorsuk érthetőbb lesz, ha a Hunyadiakéra emlékeztető vonásaikra felhívjuk az olvasó figyelmét. Az összehasonlítás könnyű, mivel a Hunyadiak pályáját történetírásunk már felderítette, s így mint jól ismert részletekre hivatkozva szólhatunk a két család sorsának mind hasonló, mind eltérő vonásairól.

Mindkét család külföldről kerül Magyarországra, éppen csak két ellenkező világtájrról: az egyik délkeletről, a másik délnyugatról. Megtelepedésük ideje közt generációs különbség van, ugyanakkor merőben ellenkezik társadalmi állapotuk, mivel Hunyadi apja előkelő udvari lovas, a Tallóciak névtelen kereskedők. 1431-ben óriási fordulat eredményéül Tallóci főúr és a világpolitika szereplője lesz, Hunyadi ismeretlenebb, mint apja volt. Az első alkalmat, amely a két család színvonalát közelebb hozza egymáshoz, egy vállalkozás jelenti, amely Hunyadi és testvérét a királyi hatalom iránt a Tallóciakéra emlékeztető módon hadi szolgálatra, birtokadomány fejében pedig kiegészítő kölcsönnyújtásra kötelezi. Ily kettős címen a Hunyadiaké lesz 1434-ben Bázelen lefűzetett 1200 aranyfrtért az Arad megyei Papi mezőváros, a következő évben ezért cserében és 300 aranyfrt újabb kölcsönért – évben és hónapban egyezően ugyanakkor, amikor a Tallóciaké a szentgyörgyi uradalom – a Temes megyei Komjáti mezőváros és kerület, amelyek zálogösszegéhez 1437-ben Prágában, immár 50 lándzsa után három hónapra járó, de előre elszámolt zsold fejében, 1250 aranyfrtot számíttatnak hozzá Zsigmonddal. Az ily módon 2750 aranyfrt értékűnek becsült Komjáti a kiváltságos nyolc román kerület egyike, amelyeknek lakói kedvezményeket élveznek, hogy a dunai átkelők védelmét jelentő kötelezettségeiknek eleget tehessenek. A határ megfelelő szakaszának védelme ettől fogva egyre fokozódóbb mértékben a Hunyadiak feladata, ez azonban a Tallóciak munkakörével összehasonlítva még mindig szerény.

A fordulat Albert uralkodása alatt azzal következik be, hogy a Hunyadiak elnyerik a királytól a szörényi báni tisztséget. Az előzmények 1435-re nyúlnak vissza. A nyolc

kerület egyike Miháld, ennek várára Komjátíróól könnyen ráfordulhat a figyelem, róla pedig Orsova, Szörény, Görény várakra, amelyekhez maga mint negyedik csatlakozik. A Hunyadiak tehát a déli határvonal belgrádi részét Erdélyhez fűző szakasznak védelmére vállalkoznak. Birtokszerzésük fokozatos, vele pedig látókörük lépésről lépésre tágul, ugyanakkor erősödik önbizalmuk és tettvágyuk. 1439 tavaszán, még Albert király külföldi tartózkodása idején, Erzsébet királyné megbízásából 2500 aranyfrtért vállalják a négy vár védelmét. Az összeget, amelyet a királyné Kecskemét és Csongrád birtokok elzálogosításával teremt elő, utólag, május 9-én kapják meg, egyidejűleg Albert megbízásával, hogy május 10-től számítva három hónapig 2757 aranyfrt ellenében lássák el szolgáltatukat, készpénz helyett beérve Bodrog megyei birtokoknak, amelyek már eddig is „pro honore” kezükben voltak, zálogba vételével. Újabb három hónapi hasonló szolgáltatuk végzéséért Albert szept. 27-én már 6000 aranyfrt fizetésére kötelezi magát. A különbséget megmagyarázza, hogy a Hunyadiak most 200 lovas tartását is vállalják. Arra, hogy kiadásaiak megtérülnek, szoros biztosítékot sikerül szerezniök: 2000 frtot készpénzben, aranyban és ezüstben azonnal megkapnak, a fennmaradó 4000 aranyfrt fejében pedig átvehetik a Temes megyei Ikus kerületet zálogul.¹⁸³

A két Hunyadi ekkor már szörényi bán volt, magnificusoknak címezték őket, elérték tehát a Tallóciak társadalmi színvonalát. Azért, mert ők léptek Tallóci Frankó helyébe a szörényi bánság területén, a két család nem lett egymás versenytársa. Az események pedig azt mutatták, hogy a védelmi vonal épségben maradását, sőt általában az egész ország érdekét szolgálta, hogy Frankó munkaköre öccsével, Jovánéval együtt a belgrádi kapitányságra korlátozódott. A szörényi bánság azonban eltörpült a Tallóci család hatalmas vagyona, horvát–dalmát–szlavón bánsága, auránai perjelsége mellett, Frankó engedékenysége pedig, amellyel visszavonult tiszttségéből, azzal volna magyarázható, hogy a Tallóciak birtokszerzési törekvései az Adriai-tenger és a Dráva közti terület felé fordult. Nehezebb hasonló reálisnak tűnő magyarázatot találunk Hunyadi pályájának 1441-ben üstökös módjára bekövetkezett fordulatának megértéséhez, amikor mint erdélyi vajda, temesi ispán, belgrádi kapitány lép elénk. A magyarázat kettős: egyrészt új méltóságait másodmagával viselte, társa azonban nem testvére, hanem Ujlaki Miklós, a dúsgazdag főúr, aki csak az imént hagyta el Erzsébet pártját, s így joggal igényelhetett elismerést új urától, aminek következtében Hunyadi hatásköre korlátozottabb, mint a Tallóciaké annak idején volt, másrészt óriási szolgálatot tett Ulászlónak, amikor Ujlakival karöltve Cikádornál tönkreverte az ellene támadó nagyurak, élükön Garai László seregét, és ezzel az új király uralmát megszilárdította. Ulászló a kinevezésekkel voltaképpen Ujlakit kívánta lekötelezni s Hunyadinak a coadjutor szerepét szánta. Azt, hogy a főúr lépteit irányítsa, az elhamarkodott intézkedésektől visszatartsa. Hunyadinak ily másod-sorba helyezése könnyűvé tette a Tallóciaknak, hogy a viszonyokat helyesen ítélve meg, a belgrádi kapitányság elvesztését ne vegyék szívükre, s miatta ne Hunyadit okolják. Vajon bántotta őket, hogy a vár megvédéséért elismerés helyett elmozdították őket helyükről, nem tudhatjuk. Lehet, hogy mint jó üzletembereket, ily érzelmi tényezők nem is befolyásolták őket.

Felesleges volna kutatnunk, milyen körülmények segítették hozzá Hunyadit, hogy Ujlaki mögül az előtérbe léphessen. Magyarázatot kíván ellenben a tény, hogy ugyanakkor

¹⁸³ *Elekes L.*: Hunyadi, Bp., 1952. 99. sk., 110. sk. 1.

a másik, vele azonos jellegű hatalommal rendelkező Tallóci Matkó miért mondott le óriási előnyéről, amit évtizeddel korábban kezdődő politikai pályája, diplomata szereplése, fényes sikerei, európai tekintélye biztosítottak számára. A magyarázat egyszerű: Tallóci megérezte és megértette a Hunyadi személyében rejlő nagyságot, s testvéreivel együtt ezért ismerte el vezérének. Felemelő és példamutató, ugyanakkor ritka elhatározás. Belgrád védelme mellett ez a második történeti tett, amelyért az utókor meghajtja fejét a család emléke előtt. A számukra érzelmi sikon tudatosuló állásfoglalás nem nélkülözhetette azonban az értelmi megfontoltságot. Ezt a felismerés sugallta, hogy Hunyadinak a törökkel szembeni állásfoglalása nemcsak nagyvonalúbb, hanem több eredménnyel is kecsegtet, mint az, amelynek ők voltak hívei. A védővonal önmagában nem biztosítja az ország nyugalmát, a békés életet, tehát csak az jelenthet segítséget, ha a törököt sikerül visszaszorítani, túl a hűbéres országok határán, sőt kiűzni Európából. Hunyadi a királyt és környezetét tervének megnyerni próbálva, érveit sokszor elismételhette a Tallóciak előtt is. Ezeknek volt tehát módjuk megismerkedni azokkal, s mérlegelve az elgondolás reális voltát, teljes mértékben azonosulni azzal. Éppen nekik, akik számára a harc a törökkel nemcsak bátorság bizonyítását, hanem szervezési problémát is jelentett, könnyű volt megérteniük, mennyivel előnyösebb a védekezés helyett a támadás.

Persze nem akármilyen, olyan sem, mint az 1437-i szerbiai vállalkozás volt. Frankó részvételét ebben a kancellária, szokásos túlzásával, sokra értékelte,¹⁸⁴ pedig mindössze a támadó sereg zavartalan átkelését a Dunán és visszatérését (Posasinnál, ill. Kevénél) bonyolította le, és a török figyelmének lekötésére Galambóc felé pusztította a jobb parti vidéket. S annak ellenére sem, hogy Marcali János és Guti Ország János csapatai három nap alatt 150 km-es utat téve meg, előbb elpusztították a török hajók gyülekezési helyét egész hadianyag készletével, majd Krusevác várát és várost jún. 23-án elhamvasztották. Sikeres és vakmerő haditett, lényegében azonban mégiscsak az volt, amint Marcali hadijelentése elmondta: a tűzgráshoz nem volt szükségük fára, mert a felgyújtott Krusevác lángjainál megünnepelheték, inkább, mint bármikor Szt. János vigíliáját.¹⁸⁵

De olyan sem, mint a nikápolyi hadmenet, tehát fegyelmetlen lovagsereg hetyke próbálkozása. Ami megragadta őket, az Hunyadi terveinek realitása, pénzügyi, katonai és politikai megalapozottsága és megalkotójuknak azokat átható és azokban megnyilvánuló génusza. A tehetség megérezése tette a Tallóciakat, mind a négyüket Hunyadi híveivé, s általuk, példájukban nyerte el a hűség örökség etikai értékét.

* * *

A Tallóci család életében a középkori Magyarország politikai struktúrájának jellegzetes sajátossága gyanánt a nagybirtok túlsúlya tükröződik. Ezzel egyáltalán nem valami észre nem vett vonásra utalunk. Nagyon is jól ismert, hogy amióta a nagybirtok kialakult, a mágnások politikai állásfoglalása volt a döntő az ország sorsának alakulásában. Adataink mindössze szokatlan élességgel megvilágítják ezt a jelenséget, amikor egy kereskedő családnak politikai tényezővé növekedését nagybirtokossá alakulásán keresztül érzékelteti. A Tallóciak, így tűnik, nem törték magukat, hogy Magyarországon birtokot szerezzek.

¹⁸⁴ *Thallóczy–Áldásy* 119–121.

¹⁸⁵ *Karácsonyi J.*: Az első magyar hadijelentés. 1437. Hadtörténelmi Közlemények 11 (1910) 15. sk. l.

nek, s ha rajtuk áll, megmaradnak ragusai—belgrádi kereskedővállalkozóknak. Magyarországra kerülve vágyaik ellenére nagybirtokos bárókká kell lenniök, mert ezek környezetében a korábbinál sikeresebben tudják képességeiket kifejteni. A királynak szintén ilyenekké kell tennie őket a maga és állama érdekében, még ha másképp inkább tudná is őket foglalkoztatni. De ez még mindig nem elég. A társadalom szintén elvárja, hogy a jövevények nagybirtokosok legyenek. Ha ezt megteszik, természetesnek tekinti hatalmi helyzetüket, engedelmeskedik nekik, tiszteletét kéretlenül kifejezi irántuk, végül mindennek betetőzéséül a bárók atyafiaikká, rokonaikká fogadják őket. A kör ezzel teljessé válik. A nagybirtok rendszere, ha a legönállóbb egyéniségeket is képes, miután hálójába vonta őket, a maga képére átalakítani, joggal tekinthető a kor lényegét meghatározó legfontosabb tényezőnek.

Bár a Tallóci család ily átalakulása az adott helyi és időbeli körülményektől determinált, ugyanakkor tipikus is. A középkori Európa nemzeteinek társadalmából az ő magyarországi szereplésüket megelőzően és azzal egyidejűleg ismeretesek hasonló sorsú családok. Összehasonlításuk nem kíván fáradságos kutatást, mivel a gazdaságtörténeti irodalom soknak történetét feldolgozta, csoportjuk jellemző vonásait pedig megállapította. A típusról Armando Saponi és Yves Renouard magistrális munkái,¹⁸⁶ saját részlet-tanulmányaikra és monografikus feldolgozásaira támaszkodva, ugyanakkor a kiterjedt szakirodalom beható ismeretének birtokában végérvényesnek tűnő képet rajzoltak. Mint könyveik címe is kifejezi, Saponi az egész tömegszerű képződményről, Renouard a vállalkozók csoportjára korlátozódva. Mi hőseinket inkább az utóbbi felfogás értelmében próbáltuk egyéníteni, bár, meg kell mondanunk félreértést elkerülendő, hogy Saponi munkájának szintén cselekvő emberek a tárgyai, amit az is tanúsít, hogy a sorozat élén, amelyben könyve helyet nyert, ez a cím foglal helyet: *Affaires et Gens d'affaires*. A vállalkozó elnevezésnek a Tallóciakra ruházása számunkra azért is magától értetődő, mert tárgyalásunk során, amidőn az egyes családtagok életének mozzanatait leírtuk, ezek megjelölésére a vállalkozás kifejezés keresés nélkül önként adódott, mint legjellemzőbb meghatározás.

A 14–15. sz. fordulójáról, az időt jó tágon értelmezve, történetkutatásunk többkevesebb részletességgel már megismertette a Magyarországon tevékenykedő olasz vállalkozók közül többnek életét. A paduai Szerecsen János, a firenzei Franciscus Bernhardi,¹⁸⁷ a firenzei Filippo Scolari¹⁸⁸ és Onofrio Bardi¹⁸⁹ a legkiemelkedőbbek köztük. Főleg az Ozorai Pipo néven emlegetett Scolari részesült figyelemben, megfelelően valóban korszakos jelentőségének, ugyanakkor a szerencsés körülményekhez illően is, hogy a többiekhez viszonyítva bőségesen szólnak róla információk. A róluk fennmaradt adatok a Renouard által érdeklődően megrajzolt portrék mellé állítva tanulságos összehasonlítá-

¹⁸⁶ Saponi A.: *Le Marchand Italien au Moyen Age. Conférences et bibliographie. Introduction de Lucien Febvre.* Paris, 1952. – Renouard Y.: *Les hommes d'affaires italiens du moyen âge.* Paris, 1949. – Ua.: *Affaires et hommes d'affaires dans l'Italie du moyen âge. Annales. (Économies-Sociétés-Civilisations.)* 3 (1948) 353–362. – Ua.: *Du nouveau sur les hommes d'affaires italiens du moyen âge.* Uo. 7 (1952) 75–86. – Ua.: *Lumières nouvelles sur les hommes d'affaires italiens du moyen âge.* Uo. 10 (1955) 63–78.

¹⁸⁷ Mályusz E.: *Az izmaelita pénzverőjegyek kérdéséhez.* Budapest Régiségei. A Budapesti Történeti Múzeum évkönyve. XVIII. (1958). 305., 301. sk. I.

¹⁸⁸ Wenzel G.: *Ozorai Pipo.* Magyar történelmi jellemrajz Zsigmond király korából. Pest, 1863.

¹⁸⁹ Szerémi-Ernyey J.: *A Majthényiak és a Felvidék.* Bp., 1913. 676–683.

sokra adnak lehetőséget. Nagyfokú egyezést is mutatnak éppen azon a ponton, amely Saponi és Renouard tárgyalásának alapját jelenti. Azt, amit a két történetíró könyveik címében is szükségesnek tartott kifejezésre juttatni: szemléletük italoцентрикusságát. Nemcsak hőseik származására, születéshelyük olasz voltára utalva, hanem arra is, hogy az egész gazdasági-társadalmi-politikai szervezet, amelyhez életük ezernyi szállal kötődött, az Appennini-félszigettől, ennek római birodalmi és egyházi hagyományaitól elválaszthatatlan volt.

Velük szemben a Tallóciak külön típust jelentenek. Számukra olaszországi rokonság nem könnyíti meg az elindulást, s olasz tőkével jelentős kapcsolatuk a későbbiekben sincs. Az általános európai fejlődés szemszögéből nézve a Tallóciak története arra tanulság, hogy a Földközi-tenger medencéjében az olasz tőke hegemoniát élvez ugyan, szerepe azonban nem kizárólagos. Mivel pedig a Tallóciak származásilag délszlávok, úgy tűnik, hogy szabad mondanunk: a Balkán adriai tengerpartjának gazdasági élete elég erős volt, hogy oly szervezeti formákat dolgozzon ki, amilyeneket a velencei Piero Soranzo Flandriában vagy a luccai Dino Rapondi a burgundi hercegségben meg tudtak valósítani.